

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งเพื่อศึกษาหาทางเลือกต่าง ๆ ในการจัดสันติศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยตามความคิดเห็นของนักวิชาการ ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล แนวคิดต่าง ๆ จากหนังสือ เอกสาร วารสาร รวมทั้งผลงานที่เกี่ยวข้อง จึงเน้นในเรื่องที่เกี่ยวกับสันติภาพ สันติศึกษาเป็นสำคัญ และได้แบ่งขอบเขตการค้นคว้าข้อมูล ออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

ความหมายของสันติภาพ

ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ

สันติภาวะกับสันติวิธี

สันติภาพกับความขัดแย้ง

สันติภาพ เชิงลบกับสันติภาพ เชิงบวก

คุณค่าและความสำคัญของสันติภาพ

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับสันติศึกษา

ความเป็นมาของสันติศึกษา

ความหมายของสันติศึกษา

การศึกษาเพื่อสันติภาพ

การดำเนินงานเกี่ยวกับสันติศึกษา

ความมุ่งหมายของการสอนสันติศึกษา

ลักษณะที่สำคัญของวิชาสันติศึกษา

เนื้อหาสาระของสันติศึกษา

แนวการสอนหลักสูตรและการสอน

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ

ความหมายของสันติภาพ

ความหมายเกี่ยวกับสันติภาพสามารถสืบย้อนถอยหลังไปได้หลายร้อยปี จะเห็นได้จากมีคำเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพปรากฏอยู่ในสังคม วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา รวมถึงในแนวความรู้ของมนุษย์ นานมาแล้วดัง เช่น

...ตามแถบตะวันออกกลาง พวกฮีบรู เรียกสันติภาพว่า ซาโลม หมายถึง การครบบริบูรณ์ คนเราจะครบบริบูรณ์ได้จะต้องมีอยู่มีกินพอสมควร คนยิวลงท้ายจดหมายของเขาว่าซาโลมหรือทักทายว่าซาโลม คือขอให้สมบูรณ์พูนสุข ขอให้สันติอยู่ที่นี้ คนอิสลามก็มีคำทักทายว่าอิสลามมาลัยกุม และจะต้องว่าวะอาลัยกุมสลาม (ขอให้สันติสุขมีแต่ท่าน ตอบว่า ขอให้ท่านรับสันติสุขเช่นกัน) จีน คำว่าสันติภาพ คือ หัวผิง คำว่า หัว ภาษาจีนแต่จีว อ่าน ฮิว...คือร่วมมือกัน หรือแปลว่าผสมกลมกลืน ส่วนคำว่า ผิง แปลว่า เท่าเทียมกัน (ทวีชัย เดิมคุณานนท์ 2529 : 31)

ปัจจุบันนักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า " สันติภาพ " ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งมีทั้งความหมายที่แคบและความหมายที่กว้าง แต่อย่างไรก็ตาม ก็มักจะเกี่ยวข้องกับความสงบสุขทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม เช่น

ทวีชัย เดิมคุณานนท์ (2529 : 31) ได้แยกคำว่า สันติภาพ เป็น "สันติ" ซึ่งหมายถึง ความสงบสุข และ "ภาพ" หมายถึง สภาพ ดังนั้น "สันติภาพ" หมายถึง สภาพแห่งความสงบสุข โดยสภาพความสงบสุขนั้นนอกจากจะหมายถึงสภาพที่ว่างเว้นสงครามแล้ว ยังรวมทั้งความสมบูรณ์พูนสุข อยู่ดีกินดีด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้ความหมายไว้ว่า สันติภาพ คือ ความสงบ เป็นนามธรรมและเป็นสภาพที่พึงปรารถนา

โสริช โปธิแก้ว (2528 : 9) ได้ให้ความหมายในทางจิตวิทยาว่า สันติภาพเป็นภาวะจิตใจซึ่งเป็นระเบียบและกลมกลืน ไม่มีรอยแยกหรือขัดแย้งในจิตใจ

นิพนธ์ คันธเสวี (2529 : 242) ได้ให้ความหมายของสันติภาพไว้ว่า สันติภาพคือ สภาพที่บุคคลรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ซึ่งแต่ละคนมีระดับความพึงพอใจไม่เท่ากัน

นิพนธ์ ศศิธร (2529 : 1.7) กล่าวว่า สันติภาพ เป็นภาวะที่ไม่มีสงคราม และต้องมีการพัฒนาทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจให้มีคุณธรรมควบคู่กันไปด้วย

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2530 : 3) ได้กล่าวถึง สันติภาพตามนัยยะของศาสนาพุทธว่า สันติภาพที่สำคัญที่สุดต้องเป็นสันติภาพภายใน ถ้าเราไม่มีสันติภาพภายใน ก็จะมีสันติภาพภายนอกไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องเจริญสันติภายใน ลดความรุนแรงภายใน ลดความโลภ โกรธ หลงภายใน ถ้าวอดได้มากเท่าไร ก็จะเป็นประโยชน์ มันจะสะท้อนออกมาสู่ภายนอก แต่ในสภาพปัจจุบันจะเน้นสันติภายในแบบพุทธศาสนาอย่างเดียวไม่พอ ต้องกำหนดรู้เท่าทันสังคมภายนอกด้วย โดยเฉพาะความซับซ้อนของสังคมภายนอก ในรูปแบบที่ซับซ้อนของสังคมภายนอกนี้ มันมีความรุนแรงอยู่ในตัวของมันตลอดเวลา

โคทม อาริยา (2528 : 32) กล่าวว่า สันติภาพมิใช่สงครามสันติภาพคือ การปลอดสงคราม สันติภาพมิใช่ความรุนแรง สันติภาพคือ การแก้ปัญหาโดยสันติวิธี และยังได้ให้ความหมายในเชิงบวกไว้ว่า สันติภาพ หมายถึง การสร้างความเป็นระเบียบบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน การสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นธรรม การจัดระบบระเบียบและสวัสดิการในสังคม

David Fabbro (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2530 : 33-34) ได้ให้ความหมายของสันติภาพในเชิงนิเสธ (Negative) ว่า สังคมที่มีสันติภาพ คือ สังคมที่มีลักษณะ

1. ไม่มีสงครามตามชายแดน
2. ไม่เข้าร่วมสงครามภายนอกประเทศ
3. ไม่มีสงครามกลางเมืองหรือการใช้ความรุนแรงภายใน
4. ไม่มีองค์กรทางทหารหรือตำรวจประจำการ
5. ไม่มีหรือแทบจะไม่มีการใช้กำลังรุนแรงระหว่างผู้คนในสังคม

พระไพศาล วิสาโล (2530 : 23) กล่าวถึง สันติภาพว่าตามความหมายนัยลบ อันได้แก่ ภาวะที่ปลอดพ้นจากการรบราฆ่าฟัน นั้นยังได้ความไม่ครบถ้วนบริบูรณ์ ต้องมองให้ลึกถึงความหมายนัยบวกด้วยนั่นคือ ภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและมีสมานฉันท์ต่อกัน โดยสรุปสันติภาพที่แท้จริง จะต้องครอบคลุมความหมายทั้ง 2 นัย กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ปราศจากการรบราฆ่าฟัน หากยังจะต้องมีความยุติธรรม เป็นพื้นฐาน

โจฮัน กัลดุง (1969 : 167) ให้ความหมายไว้ว่า สันติภาพ หมายถึง การปลอดพ้นจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม

โอ คอนเนลล์ (O' Connell อ้างถึงใน ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 31) กล่าวว่า สันติภาพนั้น เป็นทั้งความสมัครสมานเพื่อจุดประสงค์ทางสังคมและระดับปัจเจกบุคคล และสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงไม่ว่าจะในทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางศีลธรรม

ประมุขสุข อาชาวำรุง (2529 : 215) กล่าวว่า สันติภาพและสงคราม เป็นตัวแปรผันเดียวกัน หมายความว่า แตกต่างกันที่ระดับความเล็กน้อย แต่ไม่ใช่แตกต่างกันเพราะชนิดแตกต่างกันหรือประเภทแตกต่างกัน เช่นเดียวกับความร้อนและความเย็น ถ้าความร้อนน้อยก็คือเย็น ความเย็นน้อยก็คือ ร้อน สงครามและสันติภาพมีทิศทางอย่างตรงกันข้ามของสภาพเดียวกัน

สันติภาพเป็นเรื่องของนามธรรม เป็นสภาพที่พึงปรารถนา ซึ่งองค์การสหประชาชาติ ได้พยายามให้ความหมายในลักษณะของรูปธรรม ดังนี้ (โคทม อาริยา ม.ป.ป. : 1-2)

1. สันติภาพเป็นเงื่อนไขของการพัฒนา ความก้าวหน้าทางสังคมและความยุติธรรม
2. สันติภาพ หมายถึง การลดอาวุธ และป้องกันสงครามนิวเคลียร์
3. สันติภาพ หมายถึง ความร่วมมือ การเสวนา และความไว้วางใจกันระหว่างนานาประเทศ
4. สันติภาพเป็นวิถีชีวิต
5. สันติภาพ หมายถึง การเคารพสิทธิมนุษยชน และเป็นการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์

จากความหมายของสันติภาพตามนานาทัศนะของนักวิชาการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความหมายนั้นแตกต่างกันไปตามทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และการมองปัญหาสังคมโยงกับปัญหาสันติภาพ ความหมายหนึ่งอาจจะเป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มอื่น ๆ ก็เป็นได้ แต่นั่นมิได้หมายความว่า ความหมายนั้นผิด หากแต่ขึ้นอยู่กับแนวการมองปัญหาที่เน้นความสำคัญของปัจจัยในการเกิดปัญหาสันติภาพและการแก้ไขปัญหาสันติภาพต่างกัน ในระดับบุคคลกับในระดับโครงสร้าง แต่บางกลุ่มพิจารณาปัญหาสันติภาพจากแง่มุมที่ว่า แท้จริงแล้วปัญหาในระดับโครงสร้างและระดับบุคคลไม่ได้แยกขาดจากกัน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2528 : 61) ดังนั้น การศึกษาความหมายของสันติภาพจึงควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ประกอบ (ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 33-34)

1. การให้ความหมายมีส่วนกำหนดสิ่งที่เราศึกษา และแนววิธีการศึกษาไปด้วยในตัว กล่าวคือ เมื่อเราถือว่า สันติภาพ คือ สภาวะที่ปลอดสงคราม เราก็จะมีแนวโน้มที่จะศึกษาปรากฏการณ์ในระดับการเมือง เศรษฐกิจระหว่างประเทศ อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจในเวทีการประลองอำนาจของโลก และแนววิธีการศึกษาก็จะอยู่ในแนวความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่ถ้าเรามองว่าสันติภาพ เป็น เรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติปราศจากความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ เราก็จะมีแนวโน้มที่จะศึกษาความสัมพันธ์ของคน กลุ่มคน ด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับภาค ระดับชาติ และในด้านศาสนา เชื้อชาติ ชนชั้น ฯลฯ ซึ่งแนววิธีการศึกษาอาจจะโน้มไปในแนวสังคมวิทยา เช่นนี้ เป็นต้น

2. นอกเหนือจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนาจะให้ความหมายและแง่มุมย้ำเน้นที่ต่างกันออกไปแล้ว ในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งพยายามที่จะมีลักษณะสากลนั้น "สันติภาพ" ก็ยังสื่อความหมายต่างกันไปตามทัศนะของผู้ตีความในต่างสังคมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรับรู้เชิงประสบการณ์ เช่น ในประเทศที่พัฒนาแล้วการเรียกร้องสันติภาพ เป็น เรื่องของการป้องกันสงครามนิวเคลียร์ การลดกำลังอาวุธ การปกป้องเสรีภาพ สิทธิส่วนบุคคล การรักษามาตรฐานความเป็นอยู่ ฯลฯ ส่วนในประเทศกำลังพัฒนาเป็น เรื่องของการ เรียกร้องความยุติธรรมในสังคม การต่อสู้ให้พ้นจากความทุกข์ยาก ความหิวโหยยากจน และนอกจากนี้ความหมายทางนัยของสันติภาพก็เข้าทำนองเดียวกับคำศัพท์อื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป ที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและเหตุการณ์ เช่น ในช่วงของการทำสงครามของประเทศจักรวรรดินิยมในสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น ฝ่ายสังคมนิยม เรียกร้องสันติภาพ ทำให้ช่วงนั้นสันติภาพมีความหมายเชิงนัย เป็นคำขวัญของฝ่ายซ้าย มาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการต่อสู้ของหลายประเทศในเอเชียและแอฟริกาให้พ้นจากเจ้าอาณานิคมตามนัยนี้ สันติภาพจึง เป็นข้อเสนอของฝ่ายที่ต้องการรักษาสถานภาพเดิม

เพราะฉะนั้น จึงไม่เป็น เรื่องที่ชวนให้สับสน เท่แต่อย่างไรที่มีการถกเถียงกันใน เรื่องการให้ความหมายของ "สันติภาพ" ต่อเนื่องตลอดมาและก็คงจะเป็น เช่นนี้อีกต่อไป ซึ่งจะมีผลต่อแขนงวิชานี้ ในขั้นนี้เราควรตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างความหมายเชิงนิยาม (Definitive Meaning) อัน เป็นความหมายจากคำจำกัดความ ความหมายเชิงนัย (Connotative Meaning) ความหมายที่สองหรือความหมายแฝง และความหมายตามสภาวะเหตุการณ์แวดล้อม (Circumstantial Meaning) อัน เป็นความหมายที่เข้าใจกันในคนหมู่มาก ต่อปรากฏการณ์หนึ่ง

กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญของสันติภาพนั้นมีความหมาย ขอบเขต ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ปราศจากความขัดแย้ง ชัดกับประเด็นการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
2. ปลอดจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางโครงสร้าง
3. บนพื้นฐานของการจัดระเบียบสังคม
4. บนพื้นฐานของสังคมที่มีเสรีภาพ เสมอภาค
5. การดำรงชีวิตอยู่ (Survival)
6. การมีความ เป็นอยู่ที่ดี (Welfare)

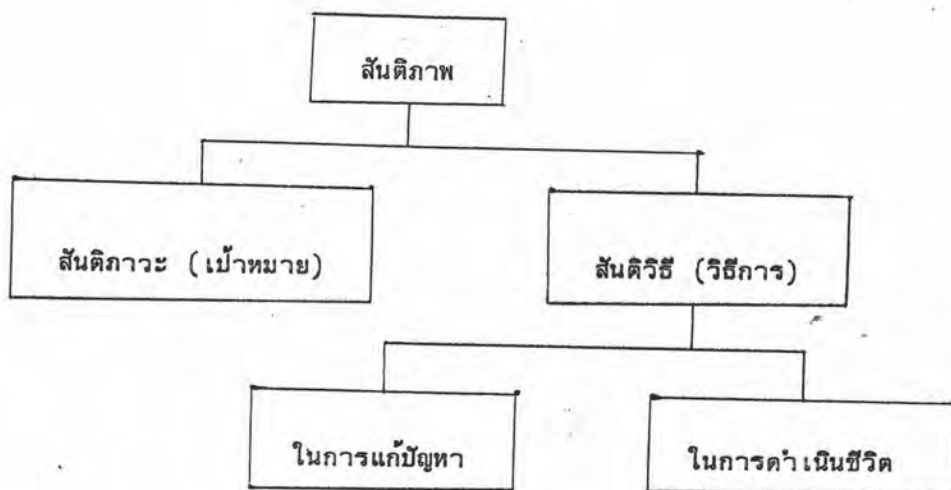
ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ

เพื่อให้การพิจารณาความหมายของสันติภาพ เข้าใจง่ายขึ้นอาจแบ่งแง่มุมการพิจารณาได้เป็น 3 ประเด็น (รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ 2532 : 12) คือ

1. สันติภาพ เป็น เป้าหมายที่เราต้องการบรรลุถึง หรือ เป็นวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายใด ๆ
2. ในสันติภาพมีความขัดแย้งได้หรือไม่
3. นอกจากจะต้องไม่มีความรุนแรงแล้ว ในสันติภาพจะต้องมีอะไรอื่นอีกหรือไม่

ประเด็นที่ 1 : สันติภาวะกับสันติวิธี

สันติภาพเป็นสิ่งมีค่า เป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา มีค่าในฐานะที่เป็นภาวะอันเป็นเป้าหมาย (end) ที่ต้องการบรรลุถึง หรือสันติภาพมีค่าในฐานะที่เป็นวิธีการหรือวิถีทาง (means) ที่ใช้สำหรับบรรลุเป้าหมายใด ๆ ที่เราต้องการ โดยจะเรียกสันติภาพในฐานะที่เป็น เป้าหมายว่า สันติภาวะ และเรียกสันติภาพในฐานะวิธีการว่า สันติวิธี ซึ่งสามารถเขียน เป็นแผนภูมิได้ดังนี้

สันติภาวะ คือ สภาพหรือภาวะที่สงบ ไม่มีความรุนแรง เช่น ไม่มีสงคราม ไม่มีการต่อสู้ฆ่าฟันหรือเบียดเบียนกัน ส่วนสันติวิธี คือ วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงหรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต (รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ .2532 : 13)

อย่างไรก็ตาม ในบรรดาผู้สนับสนุนสันติวิธีก็ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 พวก คือ

1. ผู้ที่ใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือต่อต้านการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา
2. ผู้ที่ใช้สันติวิธีเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต คือต่อต้านวิถีชีวิตที่รุนแรง เช่น การเบียดเบียนอย่างไม่เป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

นักสันติวิธีพวกแรกมองสันติวิธีในฐานะที่เป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งมากกว่าเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต พวกเขาจะไม่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการรุนแรง เช่น การตัดสินความขัดแย้งกันด้วยกำลัง ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขปัญหาคดีที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ด้วยการตี ไม่เห็นด้วยกับการลงโทษอาชญากรด้วยการประหารชีวิต เป็นต้น และอาจยอมรับการใช้ความรุนแรงในการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ เช่น ไม่เห็นว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารเป็นสิ่งผิด อาจนิยมกีฬาหรือความบันเทิงที่ใช้ความรุนแรง เช่น การล่าสัตว์ ยิงนก ตกปลา การชกมวย การเอาสัตว์มาต่อสู้กัน การนิยมดูภาพยนตร์หรือเล่นวิดีโอเกมที่รุนแรง เป็นต้น

ส่วนนักสันติวิธีอีกพวกหนึ่งมองสันติวิธี เป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตทุกด้าน โดยมองสันติวิธีอย่างสัมพันธ์กับองค์รวมของการดำเนินชีวิตในทุกด้าน และมองความสัมพันธ์ที่อาจกลายเป็นความรุนแรงได้ไม่เฉพาะระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงความรุนแรงที่มนุษย์อาจกระทำต่อสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้ด้วย

ประเด็นที่ 2 : สันติภาพกับความขัดแย้ง

ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพยังมีความเห็นไม่ตรงกันว่า สภาพที่มีสันตินั้นยังมีความขัดแย้งอยู่หรือไม่ สันติภาพคือสภาพที่ปราศจากความรุนแรงแต่ยังมีความขัดแย้งอยู่ หรือสันติภาพคือสภาพที่ปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้ง

ปกติภาวะที่สงบคือ ภาวะที่ไม่วุ่นวาย แต่เรายังไม่รู้ว่าภาวะที่สงบไม่วุ่นวายนั้นยังมีความขัดแย้งอยู่หรือไม่ บางคนอาจบอกว่าถ้าจะให้ไม่วุ่นวายจริง ๆ สงบจริง ๆ ก็ต้องไม่มีความขัดแย้งอยู่เลย เพราะความสงบที่ผิวหน้า แต่มีความขัดแย้งซ่อนอยู่ลึกลงไป ภาวะอันมีความขัดแย้งซ่อนอยู่นี้จะเรียกว่าความสงบอันแท้จริงยังไม่ได้ ตัวอย่างของทัศนะนี้คือการนิยามความหมายของสันติภาพโดย วิจิตร ศรีสอาน (2530 : 189) กล่าวถึงว่า

“สันติภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมายมีต่าง ๆ กันไปแต่สรุปได้ว่าที่เราารู้สึกว่าที่ใดภาวะใดถ้าเป็นภาวะที่มีความสงบ มีความสุข ไร้ความขัดแย้ง ก็จะมีสันติภาพ เพราะที่ไหนมีความสงบ มีความสุข นั่นก็คือภาวะไร้ความขัดแย้ง ภาวะที่ทำให้เกิดความสงบ”

แต่ก็มีผู้ไม่เห็นด้วยกับทัศนะข้างต้นนี้ เช่น สายหยุด เกิดผล (.2530 : 13) ได้กล่าวว่า “สันติภาพ” คือ ภาวะที่ไม่มีความรุนแรง ไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง” ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับทัศนะที่ว่าในสันติภาพต้องไม่มีความขัดแย้งอ้างว่า การกำหนดความหมายว่า สันติภาพคือความสงบที่ไม่มีความขัดแย้งใด ๆ อยู่เลย เป็นการตั้งความหวังเกี่ยวกับสันติภาพไว้สูงเกินไป จนทำให้เกิดสันติภาพตามที่ต้องการได้ยากมากหรือไม่ได้เลย ดังนั้นจึงควรลดอุดมการณ์ของสันติภาพลงมาให้เป็นจริงได้ คือ เป็นภาวะที่ไม่มีความรุนแรง แต่ยังมีความขัดแย้งอยู่ ตามประวัติศาสตร์มนุษยชาติไม่เคยว่างเว้นความขัดแย้ง (Conflict) ไม่ว่าจะในระดับบุคคลหรือในระดับสังคมมนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างอันเป็นผลมาแต่พันธุกรรม หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม ความแตกต่างทำนองนี้มัก เป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง บ่อยครั้งที่ความขัดแย้งเป็น “พลังทะยานชีวิต”(e!lan vital) ของมนุษย์ เพราะมักโน้มนำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2530 : 69)

สันติภาพที่เป็นจริงได้ในสังคมและโลกปัจจุบัน เป็นสันติภาพที่ยังอาจมีความขัดแย้งอยู่ แต่ไม่มีการใช้ความรุนแรง เข้าแก้มือหาความขัดแย้งนั้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2529 ข : 160 - 161) ได้วิจารณ์ว่า ทศนะที่ถือว่าสันติภาพคือ สภาพที่ปราศจากความขัดแย้ง ตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่ไม่เป็นความจริงสองประการคือ

1. ความขัดแย้งของมนุษย์ เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้หมดสิ้นไปได้
2. ความขัดแย้ง เป็นสิ่ง เลวร้ายหรือ เป็นปัญหา

สมมติฐานข้อแรกถูกวิจารณ์ว่าเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ "ปัญหาของมนุษย์จึงอาจมิใช่การจัดความขัดแย้งให้สูญสิ้นไป เพราะ เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ หากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละ เรื่องด้วยวิธีใด"

สมมติฐานข้อที่สองได้รับการโต้แย้งว่า ความขัดแย้ง เป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช่เป็นสิ่ง เลวร้าย เสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้

"บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่ประจักษ์ล้นนिरภัย (Safety Value) ซึ่งช่วยผ่อนคลายความ เป็นศัตรูกันและกันให้เบาบางลงได้ นอกจากนั้นยังช่วยตอกย้ำเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ กล่าวคือ ช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและ เสริมสร้างความเป็น เอกภาพและดุลยภาพ นอกจากนั้นความขัดแย้งยัง เปรียบ เสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหากำลังคุกกรุ่นอยู่ ความขัดแย้ง (จึง) มิใช่สิ่งที่จะต้องลบให้หายไปจากสังคมมนุษย์โดยสิ้นเชิง นักวิจัยสันติภาพคงจะต้องถามปัญหาว่า จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ให้อยู่ดีด้วยสันติวิธีอย่างไรมากกว่า"

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2529 ข : 161) ได้สรุปทัศนะของตนเองในเรื่องนี้ว่า "สันติภาพกับความขัดแย้งมิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน เพราะความขัดแย้งที่ถูก เก็บกักมิให้แสดงออกอย่างสันติต่างหาก จึง เป็นชนวนไปสู่ความรุนแรงอัน เป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสันติภาพได้"

ประเด็นที่ 3 : สันติภาพเชิงลบกับสันติภาพเชิงบวก

เมื่อพิจารณาคำว่าสันติภาพแล้วจะพบว่า เป็นคำที่ยากแก่การนิยาม วิธีหนึ่งที่จะให้คำนิยามก็คือ ระบุว่าสันติภาพมิใช่บางสิ่งบางอย่าง เราอาจจะคิดขึ้นได้ทันทีว่าสันติภาพมิใช่สงครามหรือสันติภาพคือ การปลอดสงคราม สันติภาพมิใช่ความรุนแรง หรือสันติภาพคือ การแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ความรุนแรงที่ประจักษ์ชัดใน เบื้องต้นคือ ความรุนแรงทางกายภาพที่กระทำต่อ

สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมด้วย บางคนอาจจะมองเลยไปถึงความรุนแรงที่กระทำต่อความรู้สึกนึกคิด และจิตใจของมนุษย์ด้วย โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ยังได้ขยายบทนิยามของความรุนแรงให้รวมตลอดถึงความรุนแรงโดยอ้อมหรือที่เรียกว่า ความรุนแรงทางโครงสร้าง ในกรณีนี้ดูเหมือนจะไม่มีผู้กระทำความรุนแรง จะมีก็แค่ผู้ถูกกระทำที่ชัดเจน เช่น เด็กที่ตายไปเมื่อแรกเกิด เด็กที่ตายไปเพราะขาดอาหาร ผู้คนที่ล้มตายไปเพราะโรคระบาด ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ในโลกมีอาหารและวัคซีน ฯลฯ อย่างเหลือเฟือ ในแง่นี้สันติภาพย่อมหมายถึง การปลอดพ้นจากความรุนแรงทางโครงสร้างด้วย

ความหมายข้างต้นของสันติภาพนั้นอาจเรียกว่า เป็นนิยามในเชิงลบ แต่นอกจากจะมีใช้ สงครามและความรุนแรงแล้วสันติภาพจะหมายถึงอะไรได้บ้าง ความหมายในเชิงบวกของสันติภาพน่าจะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น นั่นคือการสร้างสรรค์สังคมที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและศักดิ์ศรี สามารถดำเนินชีวิตได้เต็มตามศักยภาพและอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และกับธรรมชาติแวดล้อม (โคทม อาริยา 2529ข: 39-40)

การขยายความหมายของสันติภาพดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนความหมายของสันติภาพที่เราคุ้นเคยกันอยู่ คือ สันติภาพเชิงลบ (ความสงบ) มาเป็นสันติภาพเชิงบวก (ความสงบสุข) อันที่จริง สันติภาพเชิงบวกหรือความสงบสุขนี้ก็คือ สังคมที่ดีอันน่าพึงปรารถนานั่นเอง โดยทั่วไปสังคมที่ดีหรือสังคมที่มีความสงบสุขหรือสันติสุขควรต้องมีลักษณะที่ดี 4 ประการ (รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ 2532 : 19) คือ

1. ความสงบ ไม่มีสงครามและการทำร้ายร่างกายและทรัพย์สิน
2. ความกินดีอยู่ดี ไม่มีความอดอยากยากจน
3. ความยุติธรรมทางสังคมและการเมือง ไม่มีการกดขี่และเอาเปรียบกัน
4. ความสมดุลทางนิเวศน์ ไม่มีความเสื่อมทรามทางนิเวศน์หรือมลภาวะต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า ลักษณะที่ดีของสังคมในข้อ 1. คือ ภาวะที่ไม่มีสงคราม การฆ่าฟัน และทำร้ายกันนั้นก็คือ ความหมายของสันติภาพในเชิงลบ หรือความหมายของสันติภาพที่คนธรรมดาทั่วไปใช้กันอยู่ ซึ่งก็คือภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทางตรงหรือทางกายภาพนั่นเอง ส่วนลักษณะที่ดีของสังคมอีก 3 ข้อที่เหลืออันเป็นสิ่งที่ตรงกับความรุนแรงเชิงโครงสร้างนั้น ธรรมดาคนทั่วไปมักไม่ได้คิดว่าเป็นส่วนหนึ่งของความหมายของสันติภาพ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เป็นสุข

กล่าวคือ คนทั่วไปมักถือว่าสังคมที่ไม่มีสงครามหรือการฆ่าฟันกันบ่อยครั้งในชีวิตประจำวัน เป็นสังคมที่มีสันติภาพแล้ว แต่อาจยังไม่มีสันติสุขหากสังคมนั้นยังไม่มีเศรษฐกิจที่ดี มีความยุติธรรมในทางสังคม และการเมือง และปราศจากมลภาวะสรุปได้ว่า คนทั่วไปมักใช้คำว่า สันติภาพในความหมายที่แคบกว่าคำว่า สันติสุข หรือความสงบสุข

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า สันติภาพเป็นสิ่งมีค่า เป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา และมีค่าในฐานะที่เป็นภาวะอัน เป็น เป้าหมายหรือมีค่าในฐานะที่เป็นวิธีการหรือวิถีทางที่อาจมีความขัดแย้งอยู่ แต่ไม่มีการใช้ความรุนแรง เข้าแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้น คือ แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ไม่มีสงคราม เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่มนุษย์ทุกคนพึงปรารถนานั่นเอง

คุณค่าและความสำคัญของสันติภาพ

ถ้าพิจารณาจากสถานการณ์ที่เป็นจริงตามปรากฏการณ์ของสังคมโลกในปัจจุบัน เราจะเห็นว่าแทบจะทุกแห่งในโลกนี้ช่าง เต็มไปด้วยปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และความไม่สงบอยู่ทั่วไป ในสังคมระดับนานาชาติ การแข่งขันด้านอาวุธระหว่างอภิมหาอำนาจกำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ในกลุ่มประเทศที่ไม่ใช่อภิมหาอำนาจก็เป็นปฏิปักษ์มีความขัดแย้งและก่อให้เกิดสงครามระหว่างกัน ในสังคมระดับชาตินั้น เราจะพบความไม่สงบสุข การต่อสู้ระหว่างชนในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นประเทศในแอฟริกา ลาตินอเมริกาและเอเชีย แม้ในสังคมไทย ถ้ามองกันเผิน ๆ อาจจะบอกว่า สังคมไทย เป็นสังคมซึ่งไม่มีความรุนแรง เป็นสังคมที่มีสันติภาพอยู่มาก ถ้าเข้าใจความรุนแรงเพียงว่าเป็นภาวะสงคราม แต่ถ้าดูข่าวจะเห็นว่ามิใช่การฆ่ากันตายทุกวัน ซึ่งแสดงว่า สังคมไทยมีความรุนแรง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2529 ก : 14) ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ ขณะนี้มีการฆ่ากันตายมีอัตราเป็นอันดับ 2 ในโลก คือ 25 ต่อแสนคน อันนี้ไม่นับการทำร้ายอื่น ๆ ที่ไม่ถึงตาย นอกจากนี้ยังมีสภาพที่สะท้อนถึงความรุนแรงและสภาพที่ไร้สันติภาพ ในเรื่องความอดอยากขาดแคลน ความล้มตาย ความยากจนต่าง ๆ ถึงแม้ประเทศเราจะส่งอาหารไปขายต่างประเทศ แต่คนของเรายังประสบภาวะทุพโภชนา คนยากจนต้องอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองจนกระทั่งขณะนี้ในกรุงเทพฯ มีสลัมมากกว่า 1000 แห่ง เป็นสภาพเหมือนผู้อพยพ เป็น Refugees ภายในประเทศเอง (ประเวศ วะสี 2529 : 17) รวมทั้งปัญหาการด้อยการศึกษา การด้อยโอกาส ปัญหาเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องสันติภาพเหมือนกัน แสดงว่าสังคมไทยมีความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่ได้มีสันติภาพที่แท้จริง

จากภาวะความไม่สงบสุขหรือความไม่มีสันติภาพในสังคมดังกล่าวข้างต้น ฃรงศ์
เล็งประชา (2524 : 211) กล่าวว่ำ มีสาเหตุเนื่องมาจาก

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) ถ้าเป็นไปอย่างรวดเร็ว
คนในสังคมจะปรับตัวตามไม่ทันก็จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต
จากการใช้แรงงานคน แรงงานสัตัวไปเป็นใช้เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ ทำให้เกิด
ปัญหาการว่างงาน การเปลี่ยนสภาพจากการอยู่ในสังคมชนบทไปอยู่ในสังคมเมือง อาจก่อให้เกิด
ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ ซึ่งเต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน มีความเห็นแก่ตัว ฯลฯ
ซึ่งอาจเป็นผลให้เกิดความคับข้องใจ ชัดแย้งในตนเอง ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต

2. ความไม่เป็นระเบียบของสังคม (Social Disorganization) หมายถึง
ภาวะที่สังคมไม่สามารถจะควบคุมสมาชิกของสังคม ให้ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่วางไว้หรือ
สภาวะที่สถาบันสังคมไม่สามารถรักษารรทัดฐานในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ไว้ได้ ผู้คนปฏิบัติตาม
แนวทางที่เขาเห็นว่าเหมาะสม เพื่อดำเนินสู่เป้าหมายที่เขาต้องการ จึงเกิดสภาพความไม่พึงพอใจ
หรือเป็นผลเสียหายกับคนอื่นอีกส่วนหนึ่ง เช่น อยากร่ำรวยแต่ไม่ประกอบอาชีพสุจริต กลับไปค้าของ
หนีภาษี ลักทรัพย์ ฯลฯ เมื่อสถาบันที่เกี่ยวข้องไม่สามารถควบคุมได้ เช่น สถาบันครอบครัว
สถาบันการปกครอง ก็จะทำให้เกิดปัญหาเด็กเกเร การหย่าร้าง การคอร์รัปชัน ฯลฯ

3. พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม (Deviant Behavior)
เป็นพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมที่มีผลต่อส่วนรวม ประชาชนมีความรู้สึกว่ำ เป็นสถานการณ์ที่ไม่
ปลอดภัยสำหรับคนและสังคม เช่น การคิดยาเสพติด การค้าประเวณี การประกอบอาชญากรรม
 เป็นต้น

นอกจากนี้ในท่ามกลางกระแสสังคมที่สับสน และมีความรุนแรง ตัวมนุษย์ก็จะเกิดความ
ลึกลับ สับสน และขัดแย้งในจิตใจอันจะก่อความยุ่งยากให้แก่ตัวเองและสังคม ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้น
ทำให้เกิดสภาวะไร้สันติแผ่สร้าลุกลามไปได้ในทุกระดับถึงระดับนานาชาติและทั่วโลกได้ ด้วยเหตุ
นี้จึงได้มีความพยายามในระดับประเทศและระดับนานาชาติที่จะดำเนินการในทุกด้านและหลายรูป
แบบที่จะก่อให้เกิดสันติในสังคม และสันติภาพขึ้นในโลก เพราะตระหนักถึงคุณค่าของสันติภาพว่ำ
เป็นคุณค่าอันล้ำเลิศยิ่ง ไม่มีมนุษย์นามใดที่จะไม่ได้รับประโยชน์จากสันติภาพ . และไม่มีดวงใจ
มนุษย์ใดที่จะไม่เบิกบาน เมื่อสันติภาพอุบัติขึ้น นานาชาติในโลกสามารถถึงเป้าหมายด้วยกันได้ก็ต่อ

เมื่อพวกเขาพร้อม เปรียงกันทำให้สันติภาพ เป็นคุณธรรมสากล เท่านั้น จนกล่าวได้ด้วย เจตนาอันมุ่งมั่น ว่า สันติภาพ คือ คุณค่าที่ไม่มีเขตแดน สันติภาพ เป็นคุณค่าที่ตอบสนองต่อความหวังและความมุ่งมั่นปรารถนาของประชาชนทั้งมวล ตลอดจนนานาชาติ (สาส์นสมเด็จพระสันตะปาปาจอห์นปอลที่ 2 1986 : 10) ไม่ว่าจะเหนือ-ใต้หรือออก-ตก มีเพียงสันติภาพเดียว ซึ่งบรรดาผู้มีความรับผิดชอบอนาคตของโลก ไม่ว่าจะยึดถือปรัชญาการเมือง ระบบ เศรษฐกิจหรือศาสนาใด ๆ ต่างก็ได้รับการเรียกร้องให้ เข้ามาร่วมสร้างสรรค์สันติภาพอันเดียวกัน บนพื้นฐานความยุติธรรมในสังคม และศักดิ์ศรีตลอดจนสิทธิมนุษยชนแต่ละคน ซึ่งความคาดหวังในการรณรงค์เพื่อสันติภาพร่วมกันนี้ มุ่งเพื่อกระตุ้น เราจิตสำนึกและแสวงหาการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย บนพื้นฐานของการ เคารพความคิดเห็นที่จะนำไปสู่การแสวงหาสันติภาพที่แท้จริงกัน ปัญหาของสันติภาพมิใช่ปัญหาที่ไกลตัวอีกแล้ว เมื่อพิจารณาให้ถ่องแท้จากจุดเล็ก ๆ ในสังคมจากตนเอง ผู้ครอบครัว ชุมชนและสู่สังคม

ด้วยเหตุนี้ สันติภาพจึง เป็นยอดปรารถนาของมวลมนุษยในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับกลุ่มจนถึงระดับนานาชาติ ซึ่งความพยายามในการก่อให้เกิดสันติภาพ ทั้งความพยายามแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของสันติภาพที่มีต่อมนุษยชาติ นั้น อาจนับได้ว่ามีมาพร้อมกับมนุษยแล้ว ทั้ง ๆ ที่มนุษยทุกชาติ ภาษา ล้วนมีคุณลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ในด้านภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี อุปนิสัย ฯลฯ ที่แตกต่างกันไป แต่ก็ปรารถนาในสิ่งเดียวกัน คือ ความสุขสงบและสันติประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเองก็เริ่มรู้จักสันติสุขแบบเรียบง่ายเป็นพื้นฐาน หากต่อมาเมื่อมนุษย์เพิ่มจำนวนมากขึ้น เจริญ และพัฒนาขึ้นทางด้านวัตถุ และการจัดระบบในสังคม มนุษย์กับค้อย ๆ สูญเสียความสุขสงบที่มีมาในอดีต และมีตรรกภาพอันแนบสนิทกับธรรมชาติไปทีละน้อย

ดังนั้น สันติภาพจึง เป็นภาวะที่ทำให้สังคมมีความสุขที่มนุษย์ทุกรูปทุกนาม ทุกยุค ทุกสมัย ทุกท้องถิ่นและในทุกระบบของสังคมการเมือง ต่างพากันเรียกร้องหาเสมอมา ซึ่งสันติภาพนี้ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาจากการแปลง "มโนกรรม" แล้วขยายออกมาเป็นวจีกรรมและกายกรรมตามลำดับ โดยเริ่มต้นจากความสงบสุขในความรู้สึกนึกคิด จิตใจที่ได้อบรมแล้วของแต่ละคน ของครอบครัว ของชุมชน ของบ้านเมืองภายในประเทศ และขยายตัวไปถึงนอกประเทศ ตลอดจนในมวลมนุษยทั่วโลก ซึ่งสันติภาพจะได้มาจากการดำเนินนโยบายที่ต้องตามหลักสันติธรรม และชนชั้นผู้ปกครองต้องดำเนินนโยบายให้สวัสดิการแก่ปวงชน ถือประโยชน์ของปวงชน เป็นที่ตั้ง

ส่งเสริมการกินคือยุติ ตลอดจนความมั่นคงทางวัตถุและจิตใจอย่างแท้จริงของมวลชน จะต้องเป็นผู้เริ่มค้นสร้างความร่วมมือ เป็นสุขให้แก่บ้านเมือง เพื่อให้เกิดสันติภาพแก่ประเทศชาติ

อาจจะกล่าวได้ว่าองค์ประกอบหรือปัจจัยในการก่อให้เกิดปัญหาสันติภาพก็คือ มนุษย์ และโครงสร้างของสังคม ที่มนุษย์อยู่ร่วมกันนั่นเอง ดังนั้น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับสันติภาพจึงต้องมองปัญหาทั้งทางด้านที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์เองโดยตรง และปัญหาที่เกิดจากการจัดระบบ ระเบียบทางสังคม ปัญหาจากสถาบันต่าง ๆ ในโครงสร้างของสังคม ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดผลกระทบซึ่งกันและกันที่แม้มนุษย์เอง ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งทำให้เกิด เช่นนั้นด้วย ก็ตั้งรับไม่ทัน ปรับตัวไม่ได้ ผลก็คือความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น คุณค่า (Value) ของสันติภาพจึงเด่นชัดยิ่งขึ้น คุณค่าของสันติภาพในช่วงเวลาที่สภาพสังคมเป็นดังนี้ ก็คือ การดำรงชีวิตอยู่ มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีการพัฒนาศักยภาพ รวมถึงได้รับความเสมอภาคทางโอกาสในสังคมด้วย คุณค่าของสันติภาพดังกล่าวเป็นการสนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (กัลดุง อ้างถึงใน ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 31) ในด้าน

- การดำรงชีวิตอยู่ (Survival)
- การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare)
- การมีเสรีภาพ (freedom)
- การมีเอกลักษณ์ และความรู้สึกมีความหมายชีวิต (identity)

ถ้าความต้องการพื้นฐาน 4 ประการนี้ มนุษย์ไม่ได้รับการสนองตอบหรือได้รับไม่เพียงพอ ก็จะเป็นภาวะการของความรุนแรงในสังคมทั้งทางตรงและทางโครงสร้าง

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับสันติศึกษา

ความเป็นมาของสันติศึกษา

นับแต่ช่วงประมาณทศวรรษ 1950 ที่ได้มีความพยายามจากองค์การ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในยุโรปและในสหรัฐอเมริกาที่จะก่อตั้งแขนงวิชาสันติศึกษานี้ขึ้น ในปัจจุบันมีมหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย องค์การที่สนใจในเรื่องสันติศึกษา (peace studies, peace science) การวิจัยเกี่ยวกับสันติภาพ (peace research) การให้การศึกษาเรื่องสันติภาพ (peace education) รวม ๆ แล้วถึงประมาณ 300 กว่าแห่ง ในบรรดานักคิด นักทฤษฎี ในขอบข่ายของวิชาในช่วง 30 ปี ที่ผ่านมานี้ก็ได้เสนอแนวคิด ความหมายของ "สันติ" แตกต่างกันไป

แม้ในระยะหลังมานี้ การถกเถียงถึงความหมาย คำนียามของคำนี้จะน้อยลงกว่าเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้วก่อนที่สันติศึกษากำลังเริ่มสร้างตัว แต่ก็ยังไม่มีนิยามความหมายใดที่เป็นที่ลงตัวและยอมรับใช้กันเป็นสากล แต่นี้ก็ไม่ใช่สาเหตุของข้ออ่อนของวิชาแขนงนี้ เพราะแท้ที่จริงแล้วในบรรดาสาวาวิชาทางสังคมศาสตร์ แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มากมายก็อยู่ในฐานะของการถกเถียงกันอยู่ เช่น สังคมศึกษาเป็นสาขาวิชามามากกว่า 200 ปี แต่ปัจจุบันก็ยังถกเถียงกันระหว่างต่างสำนักและภายในสำนักในความคิดเดียวกันว่า สังคมคืออะไร อาจจะดูเหมือนเป็นเรื่องแปลกที่จะกล่าวว่สิ่งที่ทำให้การศึกษาหนึ่ง ๆ เป็นสาขาหรือแขนงวิชานั้น ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความเห็นพ้องต่อปรากฏการณ์หรือต่อทฤษฎี แนวคิดทฤษฎีหนึ่ง ๆ ร่วมกัน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อมีความสนใจร่วมกันในการศึกษาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

สันติศาสตร์ (Peace Studies) และสันติศึกษา (Peace Education) ทั้งสองวิชานี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันและเกี่ยวพันซึ่งกัน สันติศึกษานั้นมีลักษณะเป็นภาคปฏิบัติของสันติศาสตร์ คือ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสันติภาพหรือเป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้มนุษย์มีสันติและโลกมีสันติภาพเป็นหลักสำคัญ จริงอยู่ในสันติศาสตร์นั้น ก็ควรมีจุดมุ่งให้โลกมีสันติภาพอยู่แล้ว แต่ไม่เด่นชัดในทางปฏิบัติ เท่าสันติศึกษา โดยเหตุนี้ เนื้อหาศึกษาสันติศึกษาจึงคลุม เนื้อหาสันติศาสตร์ด้วย

ทั้งสันติศาสตร์และสันติศึกษานั้นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และเกิดขึ้นด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ เน้นปฏิกริยาตอบสนองต่อปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาของสงครามของมนุษย์ เป็นหลักใหญ่ หรือพูดอีกลักษณะหนึ่งก็คือ เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับสันติภาพของมนุษย์นั่นเอง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ 2528 : 4)

ไชยันต์ รัชชกุล (2532 : 37) ได้ให้ข้อสังเกตว่าสันติศึกษาเป็นแขนงวิชาใหม่ที่เริ่มต้นมาจากข้อคำนึงทางสถานการณ์การเมืองของสังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง และข้อคำนึงทางวิชาการที่ไม่ได้ส่งเสริมสันติภาพ เช่น การศึกษายุทธวิธี (Strategic Studies) การศึกษาความมั่นคง การศึกษาสงคราม สันติศึกษาจึงกำเนิดมาจากเงื่อนไขดังกล่าว ในช่วงสถานการณ์ที่สังคมโลกแต่ละสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทำให้สันติศึกษามีลักษณะที่ต่างออกไปจากสังคมศาสตร์กระแสหลัก แต่เป็นแขนงวิชาที่ไม่นิยมรักษาสถานภาพเดิม ต้องการสร้างสังคมรูปแบบใหม่ ต้องการคำนึงถึงทางเลือกใหม่ เพื่อแก้ปัญหาการพัฒนาที่เน้นการแข่งขัน กลไกตลาดอุตสาหกรรมที่ต้องแย่งชิงทรัพยากรในต่างสังคม การศึกษาที่ทำให้ เน้นถึงความสำคัญของตัวเอง

าลา ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและสงครามในท้ายที่สุด สันติศึกษาพยายามคิดถึงรูปแบบการพัฒนา รูปแบบใหม่ และการที่สันติศึกษาเป็นแขนงวิชาใหม่ทำให้เนื้อหาประเด็นต่าง ๆ ยังไม่ลงตัว เป็นเรื่องที่ต้องพยายามคิดค้นศึกษากันต่อ ๆ ไป เนื้อหาการศึกษาจึงเปิดกว้างสำหรับการริเริ่ม ใหม่ ๆ ทั้งในเชิงทดลองและเชิงการบุกเบิก นอกจากนี้ความใหม่ของแขนงวิชาสันติศึกษายัง เป็นโอกาสให้การศึกษาได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสาระของปัญหาโดยไม่ยึดติดกับแนวของครู (Orthodoxy) หรือสูตรสำเร็จ (Dogmatism) อีกด้วย (ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 38)

สืบเนื่องจากการเริ่มต้นและความเป็นมาของสันติศึกษา ที่มุ่งที่สาระต่างไปจาก การศึกษาสงคราม (war & strategic studies) การศึกษาการรบ (military science) ทำให้สันติศึกษาไม่สามารถอิงอยู่กับสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ กระแสหลักตามแบบสาขาและแขนงวิชาดังกล่าวข้างต้นที่นิยมกันมาได้ ด้วยเหตุผลที่ว่า สันติศึกษาให้ความสำคัญต่อสาเหตุของพลังภายในสังคมที่ดำเนินสืบต่อเนื่องกันมามากกว่า ความขัดแย้งที่ปรากฏให้เห็น ในท้ายที่สุดเราอาจจะกล่าวได้ว่า สันติศึกษาที่เน้น การศึกษาระดับภายในสังคมได้อาศัยแนวทฤษฎีบางแนวในสังคมวิทยา (แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า การพิจารณาพลังความขัดแย้งระหว่างประเทศในบางกรณีไม่มีความสำคัญ) แนว สังคมวิทยาที่สันติศึกษาได้นำมาใช้ประโยชน์มาก คือ สังคมวิทยาเกี่ยวกับความขัดแย้ง (sociology of conflicts)

ความหมายของสันติศึกษา

สันติศึกษา เป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพ ด้วยการส่งเสริมความเข้าใจ เรื่องสันติภาพและการปลูกฝังทัศนคติใฝ่สันติ โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ เกี่ยวกับสันติภาพและปลูกฝังทัศนคติที่ใฝ่สันติได้

ไพฑูริย์ ลินลารัตน์ (2529 ๓: 25) ได้ให้ความหมายของสันติศึกษาไว้เป็น 2 นัย คือ นัยแรก หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของสันติภาพ (Education about peace) และอีกนัยหนึ่ง คือ การศึกษาเพื่อสร้างสันติภาพ (Education for peace) ความหมายนัยแรก เป็นความหมายกว้างและใช้มานาน เน้นที่การเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับ เรื่องของ สันติภาพ นับตั้งแต่ขอบเขต ความหมาย เนื้อหา องค์ประกอบ และปัญหาต่าง ๆ

ส่วนความหมายในนัยที่สอง เป็นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น เน้นหนักเนื้อหาและกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นไปเพื่อสร้างความสงบสุข ในตัวมนุษย์ สันติสุขในสังคมและสันติภาพขึ้นในโลก มีขอบเขตรอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน เน้นหนักในเรื่องกระบวนการและผลของการศึกษาที่ก่อให้เกิดสันติขึ้นอย่างจริงจัง

โอกาโมโต (OKAMOTO 1984 : 220-223) ได้กล่าวถึง สันติศึกษาไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. สันติศึกษา เกี่ยวข้องกับการต่อต้านสงคราม
2. สันติศึกษา เกี่ยวข้องกับ เสรีภาพ ความเสมอภาค
3. สันติศึกษา เกี่ยวข้องกับกระบวนการ เรียนรู้ถึงธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม
4. สันติศึกษา เกี่ยวข้องวิถีการดำเนินชีวิต

เคนเนท โบลดิ้ง (Kenneth Boulding อ้างถึงใน ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 33) ผู้ริเริ่มวิชาแขนงนี้ผู้หนึ่งในสหรัฐอเมริกา เห็นว่า ควรพิจารณาสันติศึกษาว่าเป็นสาขาของ บรรดาสาขาสังคมศาสตร์ ที่ยึดถือ

"วิธีการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์ ในการสำรวจตรวจสอบระบบสังคมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ความรู้อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ เพื่อปรับปรุง เสริมสร้างมวลมนุษย์ในด้านการทำให้ความเสียหายจากความขัดแย้ง โดยเฉพาะในแง่ความรุนแรงและการทำลายล้างลดน้อยถอยลง (ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้)"

หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เขาเห็นว่า สันติศึกษา เป็นศาสตร์ประยุกต์ที่ใช้ความรู้ (หรือพยายามหาใหม่) จากสาขาวิชาต่าง ๆ มาใช้ในการแก้ปัญหา โดยเน้นในระดับมหภาคจนถึงระดับนานาชาติ

อย่างไรก็ตาม การให้คำนิยามทำนองนี้ย่อมมีผู้แย้งได้ว่าไม่สามารถแยกสันติศึกษาให้ต่างไปจากสาขาหรือแขนงวิชาอื่น ๆ ได้ชัดเจน เพราะศาสตร์ต่าง ๆ ในจุดมุ่งหมายสูงสุดแล้ว ก็มุ่ง (หรืออ้าง) เพื่อการทำประโยชน์ต่อมนุษยชาติด้วย ถ้าเปรียบเทียบสันติศึกษากับแพทยศาสตร์ จะเห็นว่า แพทยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่นำความรู้จากศาสตร์อื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ ทั้งในแง่การเผยแพร่ความรู้ทางการรักษาสุขภาพ สาธารณสุขแก่สาธารณชน และการปฏิบัติเชิงรักษาพยาบาล ซึ่งสันติศึกษาก็มุ่งหวังในลักษณะทำนองเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้นความหมายของคำว่า "สันติ"

ยังอาจจะเปรียบต่อไปกับคำว่า "สุขภาพ" อีกด้วย เพราะความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ รวมทั้งทางที่จะบรรลุไปถึงก็เป็นประเด็นที่ยังถกเถียงกันอยู่ และคงต้องถกเถียงกันอีกต่อไปในฐานะที่เป็นคำที่มีความหมายเชิงคุณค่า (value) แนบแน่นอยู่ เช่นเดียวกับคำว่า "สันติ" หรือคำอื่น ๆ ทำนองเดียวกัน เช่น ความงาม ความสุข ความมั่งคั่งอยู่ดีกินดี ความประสานสอดคล้อง ฯลฯ กล่าวคือ มีผู้ศึกษาริวิจัยในวงการสันติศึกษา การวิจัยเกี่ยวกับสันติภาพนี้ เห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญมากนักที่จะใช้เวลามาก ถกเถียงค้นหาคำนิยามและความหมายของคำว่า สันติ ดังนั้น ในเชิงวิชาการ จึงให้ความสำคัญต่อปัญหา สภาพ เป็นจริงที่เกิดขึ้นมากกว่า และแม้แต่ผู้ที่ใส่ใจ เรื่องคำนิยามและความหมายอยู่มาก ก็เห็นว่าไม่ควรที่จะมีการกำหนดลงไปอย่างแน่นอน เพราะว่ามัน เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเป็นไปได้ และที่สำคัญกว่าก็คือ เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้เป็น เช่นนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานะของวิชาที่ยังใหม่อย่างสันติศึกษา (ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 33)

การศึกษาเพื่อสันติภาพ

กระบวนการสร้างสรรค์สันติภาพนั้นมืองค์ประกอบสำคัญอยู่หลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ และถ้ายอมรับว่าการจัดการศึกษา เป็นการลงทุน เพื่อพัฒนาบุคคลแล้ว บุคคลที่มีคุณภาพจะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการสร้างสรรค์สันติภาพ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยสร้างสรรค์สันติในสังคมและสันติภาพในโลกได้ เพราะระบบการศึกษาสามารถสร้างสำนึกแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หล่อหลอมทัศนคติ สอดแทรกความรู้ความ เข้าใจ ในการอยู่ร่วมกันให้แก่มนุษย์ตั้งแต่วัย เด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ นอกจากนี้การศึกษายัง เป็น เครื่องมือและกระบวนการต่อเนื่องอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์มีความ เจริญงอกงาม ปรับตัวได้ ดำเนินชีวิตที่ดี มีความ เปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ (สุมน อมรวิวัฒน์ 2527 : 3)

พระราชวรานูณี (ประยูรธ บัญโต ; 2529) ได้แสดงปาฐกถาเรื่อง "พุทธศาสนากับสันติภาพ" และได้กล่าวถึง เรื่องสันติภาพในพระพุทธศาสนาว่ามีทั้งสันติภาพภายนอกและสันติภาพภายใน คือ สันติภาพในสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ดี และสันติภาพภายใน คือ ความสงบในจิตใจ และทั้งสองอย่างนี้ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าหากเราไม่มีสันติภาพภายในแล้ว ก็ยากที่จะทำให้เกิดสันติภาพภายนอกขึ้น เพราะคนที่ไม่ม่สันติในใจ ไม่มีความสงบ ใจก็จะมี ความทุกข์ เมื่อมีความทุกข์ก็มีปมในจิตใจ คนที่จิตใจมีทุกข์ก็จะระบายความทุกข์ออกไป ก็ทำให้เกิดปัญหาและปัญหาของมนุษย์ก็คือความทุกข์ คนที่มีความทุกข์ก็มีปัญหา เมื่อมีปัญหาแก้ไม่ได้ก็หาทางระบายออกไปสู่นอก ในปัจจุบันคนเรายังขาดสันติในใจกันอยู่มาก จึงทำให้ขาดสันติภาพของมนุษย์ด้วยกันตาม มาด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยการพัฒนา จะให้มีสันติสุข มีอิสระภาพ จะต้องมีการพัฒนามนุษย์ การ

พัฒนามนุษย์ก็เรียกว่าการศึกษา การพัฒนามนุษย์ได้แยกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 การสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ รวมทั้งธรรมชาติและเทคโนโลยี เรียกว่า ทำให้เกิดประโยชน์ ไม่ใช่ทำให้เกิดโทษ ไม่ทำลายคุณภาพชีวิต ระดับที่ 2 พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันให้อยู่ร่วมกันด้วยดี พัฒนาสถาบันทางสังคมให้เรียบร้อย ระดับที่ 3 พัฒนาจิตใจ และระดับที่ 4 พัฒนปัญญา นีคือหนทาง คือ สันติ (พระราชวรานี : 2529)

การจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่สันติภาพตามที่คนเราต้องการนั้น ต้องมีอิสระ มีเป้าหมายที่แท้จริง แต่การศึกษาของสังคมปัจจุบัน เป็นเครื่องมือของรัฐที่มุ่งฝึกให้เป็นไปตามที่รัฐต้องการ ถ้าเป็นรัฐบาลที่มีคุณธรรมก็นับ เป็นโชคดี การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ ดังที่ท่านประธานาธิบดีเดอโกลแห่งฝรั่งเศสได้กล่าวว่า "ความผิดพลาดอันเกิดจากการจัดการศึกษาผิดจะต้องใช้เวลาในการแก้ไขให้ดีได้ถึง 50 - 100 ปีทีเดียว" (เดอโกล อ้างถึงใน ไพฑูรย์ วงศ์วานิช 2528 : 101)

ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อชีวิตของแต่ละบุคคล เพื่อการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น เพื่อการพัฒนาของสังคม และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษยชาติ จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของการศึกษานั้น เป็นเป้าหมายเดียวกับสันติภาพนั่นเอง สันติภาพจึงเป็นเสมือนปรัชญาของการศึกษาไปในตัวและขณะเดียวกันก็เป็นกระบวนการของการศึกษาพร้อมกันไป

การศึกษาเพื่อสนองเป้าหมายเพื่อสันติภาพดังกล่าว จึงต้องครอบคลุมประเด็นและแนวคิดหลัก (ไพฑูรย์ ลินลาร์ตัน 2532 : 592) ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อคุณค่าอันแท้จริงของชีวิต
2. การศึกษาเพื่อ เสรีภาพและประชาธิปไตย
3. การศึกษาเพื่อความเป็นธรรมในสังคมและ
4. การศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ

การดำเนินงานเกี่ยวกับสันติศึกษา

องค์การยูเนสโก (UNESCO : 1985) ได้กำหนดหลักสำคัญของนโยบายทางการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ (Education for International Understanding หรือ World Affairs) ไว้ดังนี้คือ

1. สร้างมิตรระหว่างชาติและการมองโลกอย่างกว้าง ๆ ในการศึกษาทุกระดับและในทุกรูปแบบ

2. ก่อให้เกิดความเข้าใจและการเคารพซึ่งบุคคลทุกชาติ ศาสนา วัฒนธรรม อารยธรรม ค่านิยมและแนวทางการดำรงชีวิต โดยสอนทั้งวัฒนธรรมและ เชื้อชาติของตนและ วัฒนธรรมของชาติอื่น
3. ก่อให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่มีมากขึ้น ระหว่างบุคคลและชาติต่าง ๆ ทั่วโลก
4. ให้เกิดความสามารถในการติดต่อกับผู้อื่น
5. การตระหนักถึงไม่เพียงแต่สิทธิ แต่คำนึงถึงหน้าที่ของบุคคล กลุ่มสังคมและชาติ ทั้งหลายจะต้องมีต่อกันและกัน
6. การเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมีความ เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และร่วมมือกัน ระหว่างชาติ
7. ความพร้อมของแต่ละบุคคลที่จะ เข้าร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนของตน ประเทศของตน และโลกโดยทั่วไป

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ได้มีการพัฒนาการศึกษาในหลายรูปแบบ ที่สำคัญมี 4 แนวทาง คือ (วิชัย ดันศิริ 2530 : 226-227)

1. แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education) แนวนี้ เปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่ทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่าง ๆ
2. แนวทางการศึกษาสหวัฒนธรรม (Inter - cultural and Multiculture studies) แนวนี้เน้นวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ รวมทั้งชนส่วนน้อยในประเทศ
3. แนวทางการศึกษาระดับโลก (Global Education) เป็นแนวใหม่ที่สอนเพื่อ ให้ชาวโลกตระหนักในความรับผิดชอบร่วมกัน ในการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติของโลก
4. แนวทางการศึกษาเพื่อการพัฒนา (Development Education) แนวทางการ ศึกษาเพื่อการพัฒนา วิวัฒนาการมาจากกระบวนการพัฒนาประเทศ

แนวการจัดการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ ระหว่างวัฒนธรรมที่กล่าวมา ข้างต้นนี้แม้จะมีเป้าหมายในการ เสริมสร้างความรักความ เข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่การ สร้างสรรค์สันติภาพร่วมกัน แต่แนวการจัดการศึกษาดังกล่าวนั้นก็ไม่ได้กล่าวถึง เรื่องของสันติภาพ

และปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพโดยตรง เช่น ปัญหาเรื่องความขัดแย้งและความรุนแรง ปัญหาเรื่องการบริหารความขัดแย้ง (Conflict management) ปัญหาเรื่องสงครามและแนวทางการได้มาซึ่งสันติภาพ ตลอดจนความหมายและขอบเขตของสันติภาพที่ต้องการ วิชาที่ศึกษาถึงเรื่องสันติภาพโดยตรงดังกล่าวนี้มักมีคำว่า สันติ เข้าไปอยู่ด้วย เช่น วิชาสันติวิทยา สันติศาสตร์ และสันติศึกษา เป็นต้น

แม้ว่าแนวคิดของการเข้าใจอันดีระหว่างชาติจะได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง แต่ผลของการศึกษาในแนวนี้อาจไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ 2528 : 5) ซึ่งเวอร์เนอร์ (Werner 2528 : 85-88) ได้เสนอ การดำเนินงานเกี่ยวกับสันติศึกษาว่ามีลักษณะเด่น 3 ประการ คือ

1. เน้นข้อมูล
2. เน้นที่ประเด็นปัญหา
3. เน้นที่ทัศนคติและความรู้สึก

และในปี 1981 UNESCO (1981 : 9) ได้เสนอแนวคิดของสันติศึกษาขึ้น โดยเน้นในด้านของทัศนคติ โดยเฉพาะทัศนคติในด้านของความหวังและอนาคตที่มนุษย์จะกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เป้าหมายของการศึกษาจะเน้นที่ตัวมนุษย์
2. การร่วมมือและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
3. การเข้าใจกันและเห็นอกเห็นใจกัน
4. ความอยู่รอดของมนุษยชาติ
5. กระบวนการวิเคราะห์ ประเมิน กระบวนการศึกษา
6. การร่วมมือร่วมใจ อดทนต่อความคิด เห็นที่แตกต่างกัน
7. ทักษะในการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี
8. การศึกษาเพื่อลดกำลังอาวุธ
9. ปัญหาสิทธิมนุษยชน

ซึ่งสอดคล้องกับข้อ เสนอของงานสันติศึกษาของออสเตรเลีย (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ 2529 ก : 30) ที่เห็นว่านักเรียนควรจะได้รับ การปลูกฝังในด้านต่อไปนี้

1. การค้นคว้าและ เข้าใจถึงความขัดแย้งในชีวิตของเขาและมีความสามารถในการ อยู่ร่วมกัน
2. ตระหนักและซาบซึ้งในความแตกต่างทาง เชื้อชาติและวัฒนธรรม
3. มองด้านกลับของการแข่งขันกันสร้างอาวุธ เพื่อทำลายล้างกัน
4. เห็นคุณค่าของการร่วมมือซึ่งกันและกันของประชากรโลก รวมทั้งความต้องการที่ จะมีสันติภาพและความสงบสุข

โดยคณะผู้ทำงาน เกี่ยวกับสันติศึกษาของประเทศออสเตรเลียเสนอว่า "สันติศึกษานั้น จะต้องสนับสนุนให้เกิดคุณลักษณะ 2 อย่างคือ ความหวังและจินตนาการ (Hope and Imagination) แต่ความหวังและจินตนาการจะเกิดขึ้นไม่ได้จากการมอกลำข้อมูล แต่ต้อง เกิดจากการที่ได้สนทนากัน อภิปรายร่วมกัน มีการวิเคราะห์ที่วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ" ซึ่งสอดคล้อง กับ ร็อด มาร์ช (Rod Marsh 1986 : 10) ได้เสนอไว้ว่า "การศึกษาเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ของสันติศึกษานี้ไม่เพียงแต่ให้เนื้อหาและปัญหาเท่านั้น แต่ต้องมีกระบวนการของการสนทนาได้ตอบ สะท้อนปัญหา และการลงมือทำ" ซึ่งก็สอดคล้องกับข้อ เสนอของ โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung 2528 : 124) ที่บ่งว่า ในการจัดการศึกษาสันติศึกษานั้นต้องประกอบด้วย 5 ขั้นตอนใหญ่ คือ

1. การจำแนกแยกแยะวิเคราะห์ปัญหา (Analysis)
2. การกำหนดเป้าหมาย (Goal-formulation)
3. การวิพากษ์ วิจารณ์ (Criticize)
4. การเสนอทางเลือก (Proposal - Making)
5. การลงมือปฏิบัติ (Action)

ทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ตั้งอยู่บนฐานที่ต้องการให้ผู้เรียนได้มองเห็น เข้าใจอย่างแท้จริงต่อ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน เมื่อเข้าใจแล้วจะต้องมองให้ออกถึงทิศทางที่จะแก้ไข และ ดำเนินการตามแนวทางเหล่านั้นด้วย ในด้านการลงมือปฏิบัติ (Action) ถือได้ว่า เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ที่สำคัญของสันติศึกษา เพราะสันติศึกษานั้น เข้าใจวิเคราะห์ประเด็นและชี้ทางออก ของปัญหาแต่เพียงข้อมูลเท่านั้นไม่เพียงพอ ต้องมีการฝึกฝนทักษะ นั่นคือ การร่วมมือ การทำงาน

กลุ่มการยอมรับการคัดค้านและความเชื่อที่ต่างกัน ไม่ด่วนตัดสินใจว่าใครดีเลว การใช้เหตุผลในชีวิตจริง การอดทน และสำนึกที่จะทำงานและการยึดมั่นยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการที่สันติศึกษาจะต้องสร้างและพัฒนาขึ้น

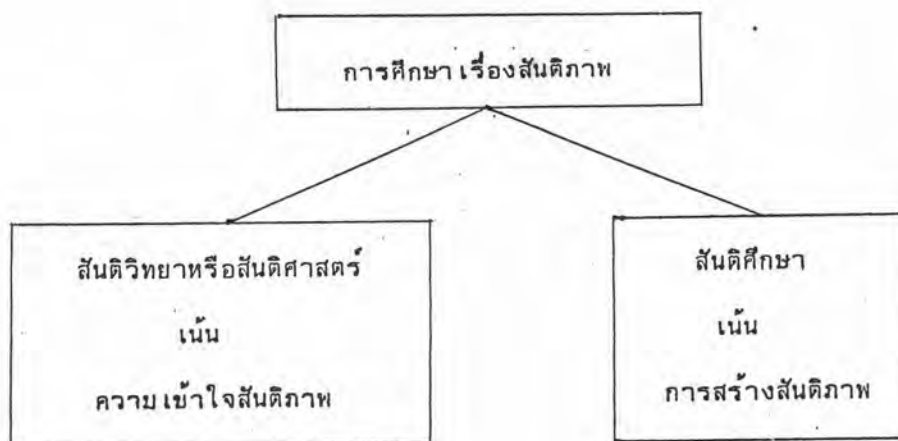
ความมุ่งหมายของการสอนสันติศึกษา

การศึกษาเรื่องสันติภาพ อาจมีความมุ่งหมายที่ต่างกันได้ 2 ประการ (รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ 2532 : 9) คือ

1. เป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพ เพื่อเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพ (Education about Peace) หรือ
2. เป็นการศึกษาเรื่องสันติภาพ เพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น (Education for Peace)

นักวิชาการบางท่านใช้คำว่า "สันติวิทยา" หรือ "สันติศาสตร์" เรียกการศึกษาเรื่องสันติภาพที่เน้นวัตถุประสงค์ประการแรก และใช้คำว่า "สันติศึกษา" สำหรับการศึกษาเรื่องสันติภาพที่เน้นวัตถุประสงค์ประการหลัง (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ 2529 ก: 26)

วัตถุประสงค์ประการแรกนั้น เน้นการแสวงหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพ เช่นการศึกษาหาความหมายของคำว่าสันติภาพ ความพยายามเข้าใจว่าอะไรเป็นสาเหตุของการไม่มีสันติภาพ ทำไมจึงมีการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง เป็นต้น ส่วนเมื่อผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพแล้วจะมีทัศนคติที่ใฝ่สันติภาพหรือต้องการสร้างสันติภาพหรือไม่ มิใช่เป็นจุดประสงค์สำคัญของสันติวิทยาหรือสันติศาสตร์ แต่วัตถุประสงค์ประการที่สองซึ่งเป็นของสันติศึกษานั้น เน้นการปลูกฝังทัศนคติที่ใฝ่สันติหรืออย่างน้อยก็มีสมมติฐานว่า เมื่อรู้วิธีแก้ปัญหาความรุนแรง รู้วิธีสร้างสันติภาพแล้วจะได้นำไปใช้แก้ปัญหา นำความรู้ไปสร้างสันติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สันติวิทยาหรือสันติศาสตร์นั้นค่อนข้างจะเน้นหนักไปในเรื่องการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพ ส่วนสันติศึกษานั้นมุ่งแสวงหาวิธีปลูกฝังทัศนคติ ใฝ่สันติ ให้มีจิตใจรักสันติ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ราบรื่นและไม่ใช้วิธีการรุนแรงแก้ปัญหา ดังที่ แอนดรู แม็ค (Andrew Mack 1985 : 81) สรุปไว้ว่า "สันติศึกษาไม่ควรเพียงแต่เรียนรู้เรื่องของสันติภาพเท่านั้น หากแต่ควรเรียนรู้ที่จะใช้สันติวิธีด้วย" (Peace education should not only involve learning about peace, but also learning to act peacefully)

ความแตกต่างระหว่างสันติศึกษากับสันติวิทยา

ข้อควรสังเกตุก็คือ วัตถุประสงค์ของสันติวิทยาและสันติศึกษานั้นมิได้ขัดแย้งกัน แต่ช่วยเกื้อหนุนกันได้ การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างสันติภาพ และการมีใจใฝ่สันติก็อาจเป็นแรงจูงใจให้เกิดความอยากรู้อยากเข้าใจถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพ และวิธีการสร้างสันติภาพได้

ลักษณะที่สำคัญของวิชาสันติศึกษา

ลักษณะที่สำคัญของวิชาสันติศึกษา พอลจะสรุปได้โดยสังเขปดังนี้ (ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 36-37)

1. สันติศึกษามีลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary Studies) กล่าวคือ เป็นการประมวลใช้ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ มาช่วยกันทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์หนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวิชาใด ทฤษฎีใดจะเหมาะสมสำหรับประเด็นที่จะศึกษา ลักษณะนี้ของสันติศึกษามีข้อดีคือ ทำให้เนื้อหาสาระกว้าง มีหลายมุมมอง ไม่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้กรอบและสิ่งที่ปฏิบัติกันในสาขาวิชาเฉพาะหนึ่ง ๆ ในขณะที่เดียวกันก็ถูกวิจารณ์ว่า ไม่มีแนวเด่นเฉพาะของตัวเอง ไม่มีนักคิดที่สร้างแนวความคิดและทฤษฎีที่ "ยิ่งใหญ่สิ้นสະเหมือนวงวิชาการ" ทั้งนี้ทั้งนั้น เราคงจะไม่ลืมว่าสันติศึกษาเป็นความริเริ่มใหม่มีอายุประมาณ 30 ปี ขณะที่สาขาวิชาอื่น ๆ ที่เราคุ้น ๆ กันอยู่อย่างนั้นอย่างน้อยก็มียุเกิน 100 ปีขึ้น การเริ่มต้นในช่วงแรกน่าจะเป็นทั้งข้อตระหนักถึงขีดจำกัด และในขณะที่เดียวกันก็เป็นการท้าทายอยู่ในตัว และการพัฒนาของวงวิชาการสังคมศาสตร์นั้น เป็นไปในทิศทางของสหวิทยาการมากขึ้น และสาขาวิชาใหม่ ๆ ได้เกิดขึ้นในตนเองเดียวกับสันติศึกษา เช่นสตรีศึกษา การศึกษาเรื่องการพัฒนา สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เอเชียศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา

2. สันติศึกษาเป็นวิชาประยุกต์ สืบเนื่องมาจากลักษณะแรก สันติศึกษาทำการศึกษา เรื่องที่เป็นปัญหา (Problem Oriented) โดยเริ่มที่เงื่อนไขของความไม่สันติ การเกิดขึ้นของความไม่สันติ ศึกษาความขัดแย้งที่เริ่มก่อตัวอยู่และที่ปรากฏออกมา รวมไปถึงการศึกษาการแก้ไข และการควบคุมความขัดแย้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สันติศึกษามุ่งศึกษาเรื่องที่มีผลในทางลบต่อความเจริญของมนุษย์ เพื่อที่จะพยายามหาวิธีปรับปรุง แก้ไข หรือทำให้ปัญหานั้นไม่ลุกลามออกไป สันติศึกษาจึงไม่ใช่แขนงวิชาที่ศึกษาเพื่อความสว่างทางปัญญาและเพื่อการอธิบายเท่านั้น แต่เพื่อการนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้โดยตรงในเชิงวิชาการ เห็นว่าธรรมชาติของปัญหาควรเป็นตัวกำหนดว่าปัญหานั้น ๆ ควรจะถูกวิเคราะห์อย่างไร ไม่ใช่สาขาวิชาของผู้ศึกษาจะเป็นตัวกำหนดการวิเคราะห์อย่างที่เป็นกันอยู่ค่อนข้างกว้างขวางในเวลา

3. สันติศึกษายึดถือคุณค่าสันติภาพเป็นเป้าประสงค์ แนวนำ (Normative Discipline) ถึงแม้ว่า ความหมายของสันติภาพเป็นเรื่องของการตีความได้ต่าง ๆ ในความหมายกว้างและความหมายแคบ ซึ่งเป็นการถกเถียงในเชิงปรัชญา แนวความคิดเชิงทฤษฎี สำหรับกรณีประเด็นศึกษาและการประยุกต์ใช้แล้ว ประเด็นที่ถกเถียงกันมากกว่า คือ มรรควิธีสู่สันติภาพ แต่ถึงอย่างไรก็ตามสำหรับแวดวงวิชาการสันติภาพศึกษาแล้ว การศึกษาคำนี้ถึงการนำไปสู่สันติภาพเป็นคุณค่าหลัก ทั้งนี้สันติภาพย่อมไม่ขัดกับผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาสและคุณค่าความเป็นมนุษย์ เช่น กรณีความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาส แม้จะอ้างว่าทาสนั้น "พอใจ" ที่จะรับใช้นายโดยไม่ตั้งคำถามต่อสิทธิของนายว่าชอบธรรมหรือไม่ และความสัมพันธ์ก็มีความสงบสันติดี กรณีเช่นนี้ไม่ใช่คุณค่าที่สันติศึกษายอมรับ เพราะเหตุว่าขัดกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

4. สันติศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ในหลายระนาบและต่างระดับ นอกจากระนาบทางสาขาวิชาต่าง ๆ (เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศึกษา ฯลฯ) ดังข้อ 1 แล้ว ก็ยังรวมระนาบอื่น ๆ เช่น ระนาบเวลา สันติศึกษา ได้ศึกษาอดีตโดยอาศัยประวัติศาสตร์ เป็นบทเรียน ศึกษาปัจจุบันในฐานะที่เป็นปัญหามีผลลงดำเนินอยู่ และศึกษาอนาคตในด้านที่ปรารถนาจะกำหนดความเป็นไปข้างหน้า (วิชาอนาคตวิทยา (Futurology) สัมพันธ์กันใกล้ชิดกับสันติศึกษาด้วย) ระนาบทางคุณค่า ตั้งแต่สันติของบุคคล (ด้านจิตใจ) การอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน (ด้านสังคม) การคงอยู่ของเผ่าพันธุ์ (ด้านกายภาพ) การดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ (ด้านวัฒนธรรม) ส่วนระดับนั้นสันติศึกษาใส่ใจในระดับต่าง ๆ และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตั้งแต่ระดับจุลภาค ภายในชุมชน ระดับสังคม (ระดับกลุ่ม ระดับเชื้อชาติ) ระดับระหว่างสังคม จนไปถึงระดับระหว่างประเทศ และระดับโลก

เนื้อหาสาระของสันติศึกษา

ประเด็นการศึกษาที่ทำกันอยู่ในแวดวงวิชาการสันติศึกษา ซึ่งนักศึกษาในขอบข่ายของแขนงวิชานี้ทำการศึกษาค้นคว้ากันด้วยเป้าประสงค์ เพื่อส่งเสริมสันติภาพ พอจะประมวลสรุปประเด็นหัวข้อที่ศึกษากันในต่างประเทศพอสังเขปเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ (ไชยันต์ รัชชกุล 2532 : 34-36) ได้ดังนี้ คือ

1. สันติภาพด้วยความสมดุลของอำนาจ ทั้งสองฝ่ายหรือมากกว่าต่าง เสริมอำนาจจนอยู่ในระดับที่ต่างฝ่ายต่าง เกรงซึ่งกันและกัน ถ้าฝ่ายใดจะ เริ่มสงครามก่อนก็จะเป็นฝ่ายเสียหายมากในระดับเดียวกันกับฝ่ายที่ถูกโจมตี และก็อาจจะถูกเป็นฝ่ายถูกโจมตีได้พอ ๆ กัน สันติภาพด้วยวิธีนี้อาจจะเหมาะสมมากกว่าถ้าจะ เรียกว่า "วิธีป้องกันไม่ให้เกิดสงคราม" ซึ่งมีหลายวิธีการ เช่น การสร้างสัมพันธมิตรของฝ่ายตัวเองให้มาก การส่งสมอาวุธ การเสริมกำลังป้องกันถึงระดับที่ฝ่ายจะโจมตีเห็นว่าไม่คุ้ม แต่อย่างไรก็ตาม วิธีนี้อาจจะส่งผลตรงกันข้าม คือ แทนที่จะยับยั้งสงครามไม่ให้เกิดขึ้น กลับเป็นการผลักดันให้เกิดขึ้น หรือก่อสถานการณ์ที่ตรง เคียดขื่น อย่างในกรณีสงครามเย็นในช่วงทศวรรษ 1950 ในยุโรป จากชนวนปัญหาทรานส์ เบอรัลัน เป็นต้น

2. การลดกำลังอาวุธ ความพยายามให้เกิดการเจรจาสันติภาพเพื่อการลดระดับความขัดแย้ง และการศึกษานโยบาย ปรากฏการณ์ภายในประเทศ ในด้านการทหาร อุตสาหกรรม ระบบราชการ การใช้การ เน้นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งนำไปสู่การ เสริมกำลังอาวุธ รวมไปถึงผลกระทบของงบประมาณทหารต่อ เศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ยากจน การค้าอาวุธระหว่างประเทศ ทั้งการค้าระหว่างประเทศอุตสาหกรรมด้วยกัน และระหว่างประเทศอุตสาหกรรมกับประเทศด้อยพัฒนา

3. การขจัดสาเหตุของสงคราม ด้วยเหตุผลที่ว่า เมื่อเราทราบถึงปัจจัยที่นำไปสู่สงคราม เราก็พยายามคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้นให้มาก และพยายามทำมิให้เกิดขึ้น เราก็จะรักษาสันติภาพไว้ได้ แนวความคิดนี้ฟังดูง่าย แต่ในเหตุการณ์เฉพาะที่เกิดขึ้นจริง ๆ "ปัจจัย" ต่าง ๆ นั้นสลับซับซ้อน และหลาย ๆ กรณีเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่อยู่ในขั้นวิกฤต ไม่สามารถหรือยากอย่างยิ่งที่จะกำหนดหรือพยายามให้ เป็นไปตามความประสงค์ได้ มีการศึกษาของนักวิชาการบางคน เช่น เซงฮาาส (Senghaas) ที่เห็นข้อจำกัดของแนวการศึกษาที่พิจารณาตัวแปรและปัจจัย จึงได้เสนอแนวการศึกษาแบบศึกษาองค์รวมทั้งหมด (Holistic Approach) กล่าวคือ แทนที่จะสร้างแบบจำลองจากตัวแปรบางตัวจากบางกรณีแล้วทำให้ เป็นกรณีทั่วไป เขาเสนอแนวศึกษาโดยพิจารณาการก่อตัวของความขัดแย้งที่สำคัญ ๆ ในสังคมโลก ทั้งภายในและ

ระหว่างตะวันตก ตะวันออก เทนือ-ไต รวมไปถึงการก่อตัวของความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งการก่อตัวของความขัดแย้งระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศมาบรรจบตัดกัน โดยให้ความสำคัญที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการแลกเปลี่ยนในระดับโลก จากพื้นฐานการวิเคราะห์นี้ เชนซาส เห็นว่าจะทำให้เรา เห็นและ เข้าใจสาเหตุและแบบแผนของการก่อตัวของความขัดแย้งได้ชัดเจนดีกว่า

4. การศึกษาการเกิดรัฐประหาร เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีและทั้งพยายามอธิบายด้วยดัชนีทางทฤษฎีสำหรับกรณีทั่วไป โดยพิจารณาโครงสร้างทางสังคม การเมือง การปะทะกันระหว่างพลังต่าง ๆ ในสังคม และอิทธิพลของต่างประเทศ ทางการศึกษาที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดของการตีตรา "เผด็จการทหาร" โดยโต้เถียงว่า การพยายามแยกระหว่างฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนนั้นไม่ตรงประเด็น แท้จริงแล้ว เป็น เรื่องของผลประโยชน์ต่างสัดต่างส่วนกันของกลุ่มต่าง ๆ และแท้จริงแล้ว "เผด็จการทหาร" นั้น มีพลเรือน เป็นองค์ประกอบสำคัญร่วมอยู่ด้วยเสมอ ทหารและพลเรือน รวมถึงธุรกิจเอกชนร่วมกัน เป็นเผด็จการ โดยทหารอาจจะ เป็นฝ่ายกระทำในถนนมากกว่า ทำให้เรา เขวคิดไปว่าเผด็จการทำโดยทหาร นอกจากนี้การศึกษายัง ก้าวหันไปจากแนวการพิจารณา ตัวแปรไปสู่การวิเคราะห์ด้านสถาบัน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ หลาย ๆ ด้าน ซึ่งแต่ละด้านอิงซึ่งกันและกันอยู่

5. การศึกษาทางจิตวิทยาสังคม เป็นการศึกษาอธิบายความก้าวร้าว การทำลายล้าง การระเบิดออกจากความ เก็บกดจากทางจิตวิทยาของบุคคลที่อยู่ในสภาพการณ์รวมหมู่ และฐานะปัจเจกบุคคล รวมไปถึงลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งบางวัฒนธรรมอาจมีแนวโน้มไปในทาง "ก่อความไม่สงบ" ได้ง่ายกว่าบางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาจิตวิทยาเด็ก โดยมีความเชื่อในสมมติฐานที่ว่า "สงครามเริ่มที่ใจ" การอบรมเลี้ยงดูเด็ก เกมของเล่น เด็กที่เน้นการแข่งขัน เอาชนะ เน้นความตื่น เต็ม อาจจะเป็นทั้งการ เสริมและขัดขวางสันติภาพในเชิงบุคลิกภาพส่วนบุคคล และในฐานะสมาชิกของสังคมและของชาติ

6. การศึกษาเชิงสถาบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ นักวิชาการสันติศึกษาให้ความสนใจที่จะอธิบายความรุนแรงและความขัดแย้งไม่ใช่จากการกระทำที่ เนื่องมาจากบุคลิกภาพ สภาวะทางจิตใจของบุคคล แต่มาจากอิทธิพลของพลังขับเคลื่อนทาง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เนื่องกันมานานกว่าชั่วอายุคน

7. การศึกษาพุทธวิธีและวิธีการสร้างสันติภาพ มีข้อเสนอจากการศึกษากรณีรูปธรรม และจากความคิดเชิงปรัชญาถึงวิธีการที่เหมาะสมในการไปสู่สันติภาพ บางคนอิง "บทเรียนทางประวัติศาสตร์" ถึงกรณีต่าง ๆ ที่สงคราม ความขัดแย้ง ความรุนแรง จบสิ้นลงได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ บางครั้งจึงดูเหมือนว่าสันติศึกษานั้น เป็นการศึกษาสงคราม แต่แท้ที่จริงสันติศึกษาเน้นที่การยุติสงครามและความรุนแรง โดยพิจารณาจากผลประโยชน์ของส่วนรวมที่กว้างที่สุด ไม่ใช่พิจารณาจากผลประโยชน์ของชาติหรือกลุ่มที่คนมีส่วนสังกัดอยู่ ส่วนบางคนเสนอการสร้างสันติภาพด้วยวิธีการที่สันติ เท่านั้น คำกล่าวของคานธีที่ว่า "ไม่มีถนนไปสู่สันติภาพ สันติภาพนั้นแหละคือถนน" (There is no road to peace. Peace is the road) ความคิดนี้สะท้อนมาเป็นหลักการความเชื่อของสันติศึกษาที่ว่า สันติศึกษานั้น เพื่อความสันติโดยวิธีสันติ (The basic concern of peace research is the pursuit of peace with peaceful means) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ มรรควิธีและเป้าหมายนั้นไม่แยกจากกันในการยึดมั่นกับความมีสันติ หลักการความเชื่อนี้แม้จะไม่ได้ยึดถือโดยผู้เกี่ยวข้องกับสันติศึกษาทั้งหมด แต่ส่วนใหญ่ก็ยึดถือกัน จะมีบางส่วนที่เห็นว่า มรรควิธีความรุนแรงนั้นอาจจำเป็นในบางกรณีเพื่อบรรลุสันติภาพ เช่น การต่อต้านผู้รุกราน การดำเนินการปฏิวัติ เพื่อไปสู่สังคมนิยม เป็นต้น แต่แนวนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากฝ่ายยึดกับมรรควิธีสันติทั้งด้วย เหตุผลทางจริยธรรม และ เหตุผลทางสังคม - การเมือง ว่าความรุนแรงนั้นจะสืบต่อเนืองไปและจะยิ่ง เสริมให้มีการใช้ความรุนแรงมากขึ้นไปอีก

8. การศึกษากรณีเฉพาะ นับแต่ที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ลึกลงก็มีสงครามสืบต่อเนืองมาในส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่น สงครามต่อสู้เจ้าอาณานิคมในแอฟริกาและ เอเชีย สงครามของชนชาติส่วนน้อย สันติศึกษาได้ให้ความสนใจศึกษากรณีสงครามเหล่านี้ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันกว้างขวางทั่วโลก เนื่องจากการพัฒนาของระบบการสื่อสารมวลชน เช่น สงครามเวียดนาม สงครามกลางเมืองในชูดาน สงครามในตะวันออกกลาง การต่อสู้ของชาวปาเลสไตน์ สงครามระหว่างอิหร่าน-อิรัก สงครามในเลบานอน ฯลฯ การศึกษากรณีรูปธรรมเหล่านี้เพื่อพยายามวิเคราะห์สรุป เป็นกรณีทั่วไป และ เพื่อเป็นการอธิบายพลวัตความขัดแย้งภายใน ซึ่งดำเนินสืบต่อมาเป็นระยะเวลาอันจนปะทุออกมาในรูปความขัดแย้งรุนแรง ไม่ใช่เพียงหาสาเหตุช่วงก่อนเกิดสงครามเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจเชิงสังคมวิทยา (อิทธิพลของพลังต่าง ๆ ที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลง) ของสังคมนั้น ๆ ส่วนการศึกษาเหล่านี้จะถือเป็น "บทเรียน" ได้หรือไม่ก็ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงของนักประวัติศาสตร์ต่างสำนักความคิดกันต่อไปว่า เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นจะเกิดซ้ำตามแบบแผนหรือเกิดขึ้นอย่างมีลักษณะเฉพาะ เป็นกรณี ๆ ไป

๑. การศึกษาสงครามในรูปแบบที่ไม่ใช้อาวุธ เป็นการศึกษาขบวนการสันติภาพจาก คำถามทางศีลธรรมที่ว่า เมื่อสงคราม เป็น เรื่อง เลวร้าย ถ้าเช่นนั้นจะมีทางเลือกอื่นอะไร คำตอบ ที่เสนอก็คือ การใช้มาตรการบีบบังคับทาง เศรษฐกิจ การ เมือง ซึ่งอาจใช้โดยระหว่างรัฐหรือ กลุ่มของรัฐและภายในรัฐเอง การศึกษาก็พิจารณาทั้งกรณีที่ได้ผลและไม่ได้ผล พร้อมทั้งตอบคำถาม ว่า ทำไมการศึกษาในหัวข้อท่านองนี้ เป็นการผสมกันระหว่างการศึกษาเฉพาะกรณีที่กำลังดำเนินอยู่ และการ เสนอมาตรการการตอบโต้รวมถึงมาตรการการแก้ปัญหา เช่น มาตรการทางการค้า การรณรงค์คำพิพากษาของชนนิเวศในแอฟริกาใต้ที่ปฏิบัติต่อชนนิเวศอย่างไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน การแสดงประชามติคัดค้านนโยบายก้าวร้าวทางทหารของสหรัฐอเมริกากลาง อเมริกา การประท้วงและเปิดเผยการทดลองอาวุธนิวเคลียร์โดยกลุ่มกรีนพีซ (Green Peace) การประท้วงและเรียกร้องให้มีการลดอาวุธจนถึงการจัดอาวุธที่เป็นมิตรกับมนุษยชาติอย่าง อาวุธนิวเคลียร์ ประเด็นหัวใจของการศึกษาท่านองนี้นอกเหนือจะเป็น เรื่องทางวิชาการแล้วก็ เป็นการส่งเสริมการต่อสู้คัดค้านสิ่งอธรรมด้วยวิธีที่เป็นธรรมอีกด้วย

แนวการจัดหลักสูตรและการสอน

หลักการ เรียนการสอนวิชาสันติศึกษา ก็ใช้ระเบียบวิธีสอนและกิจกรรมการเรียน ไม่แตกต่างไปจากการ เรียนการสอนในวิชาอื่น ๆ คือให้นักเรียนเกิดความเจริญงอกงามขึ้น ทั้งสามทิสัย ได้แก่ ภาควิชาความรู้ความเข้าใจ ภาควิชาทักษะ และภาควิชาทัศนคติ ความความเข้าใจ เกิดจากการถ่ายทอดโดยตรงจากครู และทักษะก็เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนปฏิบัติจริง

ประชุมสุข อาชาวำรุง (2529 : 224-227) อธิบายว่า ลักษณะวิชาสันติภาพที่ พัฒนากันขึ้น มีอยู่ 2 วิชา คือ วิชาสันติศึกษา (Peace Education) และสันติวิทยา (Peace Sciences or Peace Studies)

สันติวิทยา มีลักษณะวิชาเป็นสหวิทยาการ (Multidisciplinary Subjects) เอาวิชาการหลายสาขาที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพมาประกอบกันเป็นบูรณาการ ได้แก่

1. วิชาทหาร (Military Sciences)
2. รัฐศาสตร์ (Political Sciences)
3. ประวัติศาสตร์ (History)
4. สังคมวิทยา (Sociology)
5. เศรษฐศาสตร์ (Economics)
6. ประชากรศาสตร์ (Demography)

7. จิตวิทยา (Psychology)
8. นิวเคลียร์ฟิสิกส์ (Neuclear Psysics)
9. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Sciences)

สันติวิทยา เป็น เนื้อวิชาสันติภาพที่จะถ่ายทอดพัฒนาให้ความ เจริญแก่สังคม เพื่อผสมผสาน กับวิชาครูหรือวิชาครูศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ จะ เกิด เป็นทวีวิทยาการ Multi-Disciplinary Subject) เราเรียกสาขาความเชี่ยวชาญของวิชาทวีวิทยาทางนี้ว่าสันติศึกษา ฉะนั้น

$$\text{สันติศึกษา} = \text{สันติวิทยา} + \text{ครูศาสตร์}$$

สันติศึกษาจึง เป็นกระบวนการเรียนการสอนวิชาสันติวิทยา เพื่อให้ นักเรียนหรือ ประชากรของสังคมได้เกิดความ เจริญงอกงามในความรู้ความ เข้าใจถึงสาเหตุของความขัดแย้ง วิธีป้องกัน และแก้ไข มีทักษะความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และมีทัศนคติ อันดีงามพร้อมที่จะตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม

การจัดหลักสูตรสันติวิทยา เนื่องจากสันติวิทยาเป็นสหวิทยาการ ตามหลักวิชาครูศาสตร์ จึงอาจจัดหลักสูตรได้ 2 แบบ

แบบที่ 1 จัดตามสาขาวิชาบริสุทธิ์ (Disciplinary Oriented) ที่เป็นองค์ประกอบ คือ เลือกรายวิชาที่เหมาะสม เช่น ให้เรียนรายวิชา กฎหมายระหว่างประเทศ (International law) ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ รายวิชาจิตวิทยาสังคมของจิตวิทยา รายวิชาพลังงานนิวเคลียร์ของ วิชาฟิสิกส์ เป็นต้น การจัดรายวิชาตามสาขาวิชาการบริสุทธิ์ท่านเองมีความ เชื่อว่านักศึกษาจะมีความรู้ความ เข้าใจขึ้นในตัวของตัวเองซึ่งเป็น เอกัตถบุคคล ก็คงจะผสมผสานความรู้ความ เข้าใจ ในตัวของตัวเองได้รู้ความ เข้าใจที่ได้เรียนตามสาขาวิชาต่าง ๆ แยกกันเช่นนี้ การจัดหลักสูตรจึง จำเป็นต้องมีวิชาสัมมนาเป็นรายวิชาปิดท้ายหลักสูตร เช่น อาจจะให้ชื่อรายวิชาว่า "สัมมนาเรื่อง สันติวิทยา" หรือ "ประมวลวิชาสันติวิทยา" (Seminar in Peace Studies or A Servey of Peace Studies) เป็นต้น

แบบที่ 2 จัดตามปัญหาเกี่ยวกับสันติภาพและความขัดแย้ง (Problems Oriented)

การจัดแบบนี้ใช้ปัญหาที่สำคัญ ๆ ที่ต้องการให้เกิดความรู้ความ เข้าใจในการป้องกัน แก้ไขเป็นรายวิชา หรือบางทีก็เรียกว่าการจัดแบบใช้ชื่อเรื่อง (Topical Curriculum) คือ เลือกเรื่องที่สำคัญ ๆ จะเป็นปัญหาหรือไม่ก็ตามที่ต้องการให้เกิดความรู้ความ เข้าใจให้ศึกษา เล่าเรียนกัน เช่น รายวิชา องค์การสหประชาชาติ (United Nations)

จิตวิทยาคนนาค (Psychological communication)

สิทธิมนุษยชนและการพลัดถิ่น (Human Rights and Refugees)

รัฐบาลโลก (World Government)

ปัญหาสันติภาพและสงคราม (Peace-war issues)

เมื่อพิจารณาตามหลักสูตรวิชาครุศาสตร์แล้วมีเหตุผลว่า การจัดหลักสูตรแบบที่ 2 เหมาะสมกว่าแบบที่ 1 แต่การเรียนการสอนยากกว่า อาจารย์ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ที่กว้างขวางหลายสาขาวิชา ที่จะสามารถนำมาประยุกต์สอนในการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องได้

วิชาสาขารัฐศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งมีวิชาเคมี วิชาฟิสิกส์ และชีววิทยา ขออธิบายโดย ตัวอย่างในการนำวิชาทั้งสามมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันพร้อมกัน เช่น ปัญหาเรื่องอาหาร กลายเป็นวิชาสหวิทยาการ เรียกว่า อาหารวิทยา (Food Sciences) ประกอบว่าการประยุกต์ใช้วิชาเคมี, ฟิสิกส์ และชีววิทยา ผสมผสานกัน อาจารย์ผู้สอนวิชาอาหารวิทยาจึงต้องเป็นผู้มีพื้นความรู้ทุกอย่าง ทั้งเคมี ฟิสิกส์ และชีววิทยา เป็นต้น มูลเหตุสำคัญก็คือวิชาการสาขารัฐศาสตร์วิชาเดียวไม่สามารถจะนำมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงได้

อีกประการหนึ่งในการจัดหลักสูตรกันจริง ๆ แล้วนั้นมักจัดรายวิชาผสมกันทั้ง 2 แบบ จะจัดให้เป็นแบบใดแบบหนึ่งตลอดหลักสูตรไม่ค่อยได้ เช่น หลักสูตรบังคับให้เรียน 10 รายวิชา ใน 10 รายวิชานี้เป็นแบบที่ 1 ซึ่งเป็นรายวิชาการบริสุทธิ์ บางวิชาก็เป็นแบบที่ 2 ซึ่งเป็นรายวิชาที่เป็นเรื่องปัญหา หลักสูตรที่สมาคมนักศึกษานานาชาติ เพื่อสันติภาพจัดขึ้น เป็นตัวอย่างของหลักสูตรสันติวิทยา ก็จัดแบบผสม

ในปัจจุบัน หลายประเทศยังไม่มีโอกาสที่จะจัดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาสันติวิทยา ได้อย่างจริงจังในโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา เพราะการปรับปรุงแก้ไขพัฒนาหลักสูตรตาม โรงเรียนและสถาบันการศึกษาขึ้นใหม่นั้น มีกระบวนการสลับซับซ้อน การนำวิชาสันติวิทยาเข้ามาสอนตามโรงเรียน จึงเป็นการสอนสอดแทรก เข้าในรายการวิชาที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ โดยขยายเนื้อวิชาให้คลุมถึงเรื่องสงครามและสันติภาพเพียงแค่จัดทำคู่มือครูใหม่ จัดกิจกรรม เสริมปรับปรุงแก้ไขแบบเรียน เป็นต้น

การจัดหลักสูตรสันติศึกษา วิชาสันติศึกษาเป็นทวิวิทยาการระหว่างสันติวิทยาและ
ครูศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ นั่นก็คือ สันติวิทยาเป็นเนื้อหาวิชา (Subject matter) และ
ครูศาสตร์เป็นวิชาครู นับว่าวิชาครูศึกษา (Teacher Education) สาขาหนึ่งเท่านั้นเองเดียวกับ
วิทยาศาสตร์ศึกษา (Sciences Education) คณิตศาสตร์ศึกษา (Mathematics Education)
หลักสูตรสันติศึกษาจึงประกอบด้วยรายวิชาสันติวิทยาดังกล่าว แล้วเพิ่มให้เรียนรายวิชาทาง
ครูศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสันติวิทยาโดยเฉพาะ เช่นรายวิชาสันติศึกษา และวิชา
ประสิทธิภาพวิชาชีพครู

ระดับการศึกษา เนื่องจากเรื่องสงคราม สันติภาพ ความขัดแย้ง เป็นเรื่องที่อยู่ใน
ชีวิตประจำวันของคนทุกคน ทุกคนในสังคมจะหลีกเลี่ยงหลุดพ้นไปไม่ได้ ฉะนั้นทุกคนในสังคมจึงควร
ต้องได้รับการศึกษาในเรื่องนี้ให้เกิดความสำนึกและรู้รอบพอสมควร อีกประการหนึ่งลักษณะ
ธรรมชาติของวิชาสันติวิทยาก็มีความยากง่ายทุกระดับที่จะจัดหลักสูตรได้ ฉะนั้นวิชาสันติวิทยาจึงเป็น
วิชาที่สอนได้ทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ทั้งในและ
นอกโรงเรียน

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากสันติศึกษายังใหม่ต่อวงการวิชาการ และมีลักษณะสหวิทยาการ เป็นการประยุกต์ ยึดถือคุณค่าสันติภาพ เป็นเป้าประสงค์แนวนำ และมีการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ในหลายระนาบและต่างระดับ จึงอาจทำให้ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ "สันติศึกษา" มีน้อยอยู่ และส่วนใหญ่มีลักษณะคาบเกี่ยวกับสันติศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พยายามศึกษารวบรวมผลงานวิจัยที่ใกล้เคียงมา เสนอประกอบไว้ในที่นี้เป็นสังเขปดังต่อไปนี้

3.1 งานวิจัยต่างประเทศ

ในรายงานของ แบรมด์ คอมมิชชั่น (Brandt Commission อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2531 : 29) ระบุว่า โลกไม่อาจจะอยู่อย่างสันติได้หากผู้คนนับร้อย ๆ ล้าน ยังถูกทิ้งให้อยู่ระหว่างความเป็นความตาย ความยากจนของมหาชนอาจนำไปสู่สงครามได้ และที่ใดก็ตามที่ความอดอยากดำรงอยู่ สันติภาพก็ไม่อาจถูกสถาปนาขึ้นได้อย่างมั่นคง

โนเอล วิลสัน (Noel Wilson อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2531 : 54) จากออสเตรเลีย ได้รวบรวมคัดเลือกข้อเขียนของเด็ก ๆ อายุตั้งแต่ 14 ถึง 17 ปี และให้ภาพที่เด็ก ๆ เหล่านี้เห็นปรากฏขึ้นเอง โดยเขาแสดงทัศนะของตนเองไว้แบบครอบคลุมทั่วไปพบว่า เด็กรู้สึกถึงภัยจากอาวุธนิวเคลียร์ และไม่เชื่ออีกต่อไปว่า เทคโนโลยีที่ยิ่งใหญ่หมายถึงความก้าวหน้าที่ทวีขึ้นแต่ก็ไม่อาจคาดเดาถึงอนาคตที่ปลอดภัยจากเทคโนโลยี

ริชาร์ด เวนเดล ฟอกก์ (Richard Wendell FOGG 1973 : 4054-A) ได้ศึกษาผลกระทบบางประการของการสอนวัยรุ่นด้วยวิธีการสร้างสรรค์ และสันติวิธี เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งของนานาชาติ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 63 โรงเรียน โดยมีจุดประสงค์ 1. การไม่นิยมความรุนแรง 2. การลดความตึงเครียด 3. การขจัดความขัดแย้ง 4. การสร้างแนวคิดเพื่อจุดประสงค์แห่งสันติภาพ ผลปรากฏว่า วิธีการสอนดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการส่งเสริมสันติภาพแล้ว ยังช่วยให้นักเรียนยอมรับสภาพของตนเองอีกด้วย และที่สำคัญที่สุดคือ การยอมรับในวิธีการสอนดังกล่าวของนักเรียน โดยการที่มึนักเรียนจำนวน 2 ใน 3 กำหนดว่า วิธีการส่งเสริมสันติภาพที่พวกเขาใช้ คือ วิธีที่พวกเขาถนัด และวิธีที่เกิดจากความคิดอย่างอิสระของตน นำเอาวิธีการสอน

ดังกล่าวไปใช้ในการลดความตึงเครียด โดยให้ความสนใจผู้อื่น (หรือใส่ใจต่อสิ่งที่ผู้อื่นชอบ) และในกลุ่มทดลองมีความสนใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนานาประเทศ มากกว่ากลุ่มควบคุม กลุ่มนักเรียนใจแคบมีความ เข้าใจและมีทักษะในการส่งเสริมสันติภาพน้อยกว่ากลุ่มนักเรียนใจกว้าง แต่นักเรียนใจแคบก็มีความพร้อมที่จะยอมรับวิธีการสอนดังกล่าวมากกว่า

วูลแมน เดวิด คลาร์ก (Woolman, David Clark 1984 : 4068-A) ได้ศึกษา เรื่องการศึกษาและสถานะของโลกตามแนวความคิดของ โจฮัน กัลดุง และนักปฏิรูปนิยมชาวอเมริกัน จำนวน 9 คน ปรากฏว่า กัลดุง เห็นว่า โครงสร้างทางสังคม 9 ประการ มีความจำเป็นสำหรับสันติศึกษา คือ โอกาสการเจริญของบุคคล พหุสภาวะ ความเสมอภาค ความเจริญทาง เศรษฐกิจสังคม ความมั่นคง ความเป็นธรรม การมีส่วนร่วม การมีวิถีชีวิตที่เลือกได้ และการรู้จักประเมินความสามารถในระดับสูง กัลดุง เห็นว่า เงื่อนไขหรือโครงสร้างเหล่านี้จำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ คือ ด้านความหลากหลายของสังคม ความเสมอภาค สถานภาพที่ไม่เหลื่อมล้ำ การฝึกฝนความสามารถพื้นฐานในการผลิต ความซื่อสัตย์ในตนเอง การมีอิสระภาพในการปฏิบัติ มีความรู้ มีความเป็น เอกภาพ ตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงของโลกปัจจุบัน มีปฏิกิริยาต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ยึดถือค่านิยมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น การสร้างสรรค์และการแบ่งเบาช่วยเหลือ และ เปิดโอกาสกว้างให้ตนเองด้านการเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

นักปฏิรูปนิยมเห็นด้วยกับแนวคิดของ กัลดุง ในด้านความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษามารองรับ โครงสร้างดังกล่าว และเห็นว่า โรงเรียนไม่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความสำนึกแห่งตน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความคิดสร้างสรรค์ ความเสมอภาค การผสมผสานประชาธิปไตย การผสมผสานความรู้ การมีพันธกรณีต่อการเมืองการปกครองที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กัลดุง ชอบสิ่งต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งการส่งเสริมความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์และความมีอิสระ ส่วนนักปฏิรูปนิยมชอบที่จะให้มีการปฏิรูปวัฒนธรรม ปฏิริยาส่วนบุคคล การเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่อง และใช้หลักสูตรของการศึกษาเป็นเครื่องมือไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่อย่างไรก็ตาม กัลดุง ก็ให้ความสำคัญด้านจุดหมายมากกว่าด้านวิธีการ

3.2 งานวิจัยในประเทศไทย

วารีย์ พิศาลัทธคุณ (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การทดลองจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ พบว่า นักเรียนมีเจตคติทางสันติภาพหลังการทดลองสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และพบว่านักเรียนหญิงมีเจตคติทางสันติภาพสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

ไถสร กาญจน เลขกะ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางควบคุมอาวุธในระดับภูมิภาค : ศึกษากรณีเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ พบว่า การสร้างเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์เกิดจากการที่ประเทศต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาคได้ร่วมมือกันสร้างมาตรการดังกล่าวในระดับภูมิภาคด้วยความเห็นที่สอดคล้องกันถึงภัยคุกคามจากอาวุธนิวเคลียร์ที่แพร่กระจายอยู่ในภูมิภาคของตน ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศในภูมิภาค จึงต้องการควบคุมอาวุธดังกล่าว เพื่อให้ภูมิภาคของตนปลอดพ้นจากอาวุธร้ายแรงนี้ อย่างไรก็ตามการสร้างเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ดังกล่าวจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนของมหาอำนาจนิวเคลียร์ภายนอก ซึ่งแข่งขันกันทางยุทธศาสตร์อยู่ในเขตภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกด้วย การให้การสนับสนุนหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าการสร้างเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ในภูมินาณั้น ๆ ต้องไม่ขัดต่อผลประโยชน์ของมหาอำนาจดังกล่าวด้วย

อย่างไรก็ตาม สำหรับข้อเสนอของอาเซียนในการสร้างเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ในเอเชียอาคเนย์นั้น ข้อเสนอดังกล่าวจะต้องกำหนดเขตแดนด้วยว่าจะปกคลุมเฉพาะกลุ่มประเทศในอาเซียนหรือรวมกลุ่มประเทศในอินโดจีนด้วย ปัญหาที่ซับซ้อน เป็นปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาคที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อความร่วมมือและความเห็นชอบร่วมกันของรัฐในภูมิภาคคือข้อเสนอดังกล่าว ซึ่งจะต้องอาศัยระยะเวลาจนกว่าปัญหาดังกล่าวจะคลี่คลาย นอกจากนั้นความสำเร็จของข้อเสนอดังกล่าวขึ้นอยู่กับความสนับสนุนของประเทศอภิมหาอำนาจนิวเคลียร์ สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และจีนด้วย แต่ปรากฏว่าในขณะที่สหภาพโซเวียต และจีนให้การสนับสนุน แต่สหรัฐไม่สามารถสนับสนุนข้อเสนอนั้นได้ เพราะสหรัฐพิจารณาว่าข้อเสนอดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์การทหารของคนในภูมิภาคนี้

จิตติ สุวรรณิก (2528 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของสหประชาชาติในการลดและควบคุมอาวุธ : ศึกษากรณีอาวุธตามแบบและอาวุธนิวเคลียร์ พบว่า สหประชาชาติเป็นองค์การที่ใหญ่ที่สุดในโลกและมีบทบาทหลายด้าน เพื่อส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งได้แก่ ความพยายามในการลดและควบคุมอาวุธ ซึ่งเป็นบทบาทที่เก่าแก่ แม้ว่าสหประชาชาติจะประสบความสำเร็จในเชิงรูปธรรมหลายเรื่อง เช่น การประกาศปฏิญญา หรือการจัดทำสนธิสัญญาต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกถึงความสนับสนุนอย่างท่วมท้นของสมาชิกสหประชาชาติต่อบทบาทขององค์การฯ ในด้านนี้ แต่บทบาทของสหประชาชาติดังกล่าวก็ประสบอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะจากประเทศอภิมหาอำนาจ เมื่ออภิมหาอำนาจเหล่านั้นแต่ละฝ่ายกลัวว่าตนจะ เป็นฝ่ายเสียเปรียบหากยอมให้สหประชาชาติดำเนินบทบาทต่อไป

การที่ประเทศอภิมหาอำนาจไม่ให้ความร่วมมือไม่ว่าจะโดยสาเหตุใดก็ตามที่ ย่อมทำให้การดำเนินบทบาทของสหประชาชาติประสบภาวะชะงักงันในทันที เพราะการดำเนินบทบาทดังกล่าวย่อมต้องได้รับความเห็นชอบจากอภิมหาอำนาจ ซึ่งเป็นตัวแกนอยู่ในทุกเรื่อง ความร่วมมือของอภิมหาอำนาจจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการดำเนินการในเรื่องการลดและควบคุมอาวุธของสหประชาชาติ ใน เมื่อโดยข้อเท็จจริงการแข่งขันทางด้านอาวุธและการผลิตอาวุธเกือบทั้งหมดผูกขาดโดยประเทศอภิมหาอำนาจ

ในปัจจุบันแม้บทบาทของสหประชาชาติในด้านนี้จะชะงักงันในหลายเรื่อง แต่สหประชาชาติก็พยายามหาทางแก้ไขและเพิ่มเติมความพยายามอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม บทบาทดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลา ซึ่งคงไม่สามารถแก้ไขลุกลงไปได้ในระยะเวลานั้น

อ้อยทิพย์ วิสิทรวงศ์ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาเขตแดนทางทะเลระหว่างไทยกับมาเลเซีย (ค.ศ.1970-1979) : วิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ พบว่า มีปัจจัยสภาพแวดล้อมประการหนึ่งที่เป็นสาเหตุเบื้องต้นของความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งเขตแดนทางทะเลระหว่างไทยกับมาเลเซีย คือ สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศทั้งสองในลักษณะที่มีชายฝั่งทะเลประชิดติดกัน ในน่านน้ำของภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นอาณาบริเวณของแหล่งสะสมทรัพยากรทางทะเลแห่งหนึ่งของโลก ซึ่งเป็นตัวกำหนดให้ไทยกับมาเลเซียมีผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเลจากสิ่งที่อยู่ในพื้นที่แห่งเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่เดียวกันการมีความสัมพันธ์อันดีในระดับทวิภาคีระหว่าง ไทยกับมาเลเซีย ซึ่งรวมถึงการเป็นประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกัน และสถานการณ์ทางการเมืองของภูมิภาคในส่วนของที่เกี่ยวกับสถานการณ์ในอินโดจีน (ค.ศ.1970-1979) ซึ่งมีแนวโน้ม เป็นภัยคุกคามร่วมกันของไทยกับมาเลเซีย ก็เป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เข้ามาควบคุมความ ชัดแย้งนั้น และทำให้ปัญหาเขตแดนทางทะเลระหว่างไทยกับมาเลเซียปรากฏออกมาในลักษณะ ของการแปรเปลี่ยนสิ่งที่เป็นความขัดแย้งให้กลับกลายเป็นความร่วมมือเพื่อการแก้ไขปัญหาได้ด้วยการ เจรจาทำความตกลงกันโดยสันติเสมอมา จนกระทั่งการพิจารณาแก้ไขปัญหาดังกล่าวเสร็จสิ้น ลงไปด้วยการรอมชอมผ่อนปรนกันได้ในที่สุด

เมตตา กฤตวิทย์ และพัชณี เขยจรรยา (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการประเมิน ผลสื่อ เพื่อสร้างแนวคิดด้านสันติภาพแก่เด็กและเยาวชนพบว่า สื่อมิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อแนวคิด เรื่องสันติภาพของเด็ก แต่อายุกับที่ตั้งของโรงเรียนกลับมีผลต่อแนวคิดของเด็กอยู่มาก

ลลิตา ฤกษ์สำราญ (2515 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องความขัดแย้ง ระหว่างผู้ใหญ่และผู้น้อย : มโนภาพของควมมีอาวุโสในสังคมไทย พบว่า บุคลิกภาพน่าจะเป็น สาเหตุที่ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างคนละวัยคนต่างรุ่นกัน แต่ไม่ใช่ว่าควมมีอาวุโสและลักษณะอาชีพ

สุภา มาลากุล และคณะ (2530 : 151-157) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรม ก้าวร้าวของนักเรียนอาชีวศึกษา พบว่า เด็กอายุน้อยที่สุด ก้าวร้าวมากที่สุด โดยทั่วไปเด็กอายุน้อย มีความคับข้องใจสูงในทุกด้านมีความรู้สึกในความเป็นหมู่พวกสูงสุด เด็กที่ก้าวร้าวมากที่สุด ไม่ได้เป็น เด็กที่มีวิชาชีพในแผนกที่ต้องใช้แรงกาย แต่กลับเป็นพวกที่ใช้สมอง และไม่มีโอกาสจะออกแรงทาง กาย เพื่อลดความคับข้องใจอันเป็นการลดความก้าวร้าวไปในตัวลง

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ และคณะ (2530 : 162-167) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องผลของรายการโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ต่อพฤติกรรมก้าวร้าวในวัยรุ่น ย่าง เข้าสู่วัยรุ่นพบว่า ถ้าพิจารณาจากคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ก็ยังอาจพูดได้ว่ารายการโทรทัศน์และ หนังสือพิมพ์นั้นมีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 22 กลุ่ม ก้าวร้าวขึ้นกว่าเดิม แต่เนื่องด้วยการจัดการ กระทำนี้ใช้เวลาเพียง 30 วัน ฉะนั้นความก้าวร้าวที่เกิดขึ้นจึงยังอาจไม่เห็นได้ชัด ถ้าเด็กวัยย่าง เข้าสู่วัยรุ่นต้องอยู่กับสื่อมวลชนที่มีการแสดงออกซึ่งความก้าวร้าวสูง เช่นนี้ พฤติกรรมก้าวร้าวอาจ เกิดใน เด็กขึ้นอย่าง เค่นชัดได้

เรื่องศรี จุลละจินดา และคณะ (2529 : 101-110) ได้ทำการสำรวจความคิดเห็น เรื่องสันติภาพในทัศนะของบรรณารักษ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สันติภาพหมายถึง การอยู่ร่วมกันโดยสงบและปรารถนาดีต่อกัน จำนวนรองลงมาคิดว่า คือ การไม่มีสงคราม ไม่มีการใช้กำลังระหว่างประเทศและคือความสงบ มีจำนวนน้อยมากที่สนับสนุนความหมายที่ว่า คือ สภาวะที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน ภายใต้ความ เกรงกลัวอำนาจของกันและกัน

จรรยา สุวรรณทัต (2530 : 173-176) ได้ทำการวิเคราะห์ทัศนคติเรื่องความต่าง ๆ ของเด็ก ซึ่งมีอายุในช่วง 6-12 ปี เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์เชิงสันติภาพของเด็กไทย ผลการวิเคราะห์พบว่า เด็กได้แสดงความคิดเห็นที่ต้องการช่วยเหลือและแก้ปัญหาของส่วนรวมอยู่ในระดับสูงมาก ทั้ง ๆ ที่โดยลักษณะพัฒนาการตามวัยของเด็กแล้ว เด็กมักจะยังคิดถึงตัวเอง เป็นหลักอยู่ หากสาระ เนื้อเรื่องของ เรื่องความที่ เด็ก เขียนกลับสะท้อนให้เห็นการเน้นในเรื่องสันติภาพ และความสงบสุข ของชาวโลก เป็นสำคัญ

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2531 : 96-98) ได้ศึกษาสันติภาพกับความคิดของเด็กยากจน : การศึกษาเฉพาะกรณีเด็กยากจนในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า เด็ก ๆ จากหมู่บ้านอันแร้นแค้นของ ศรีสะเกษไม่น้อยที่ขาดสารอาหาร มิใช่เพราะสัดส่วนของกาบริโภคอาหารไม่ถูกต้องแต่เป็น เพราะ ไม่มีอาหารจะบริโภค ในด้านความคิดของเด็กพบว่า เด็กส่วนใหญ่เน้นเสนอความคิดของตนอย่างมี เหตุมีผล เป็นบุคคลที่คิดได้ (Thinking Person) กล่าวโดยสรุป ความรุนแรงทางตรงกับความ รุนแรงเชิงโครงสร้าง อันได้แก่ ความอดอยากขาดอาหาร เป็นความรุนแรงเหมือนกัน คำยืนยันนี้ มาจากเด็กเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่เกิดและเติบโตอยู่ท่ามกลางความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เด็กมองภาพ ผลของความรุนแรงทางตรงแต่เห็นภาพนั้น เป็นผลของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ปรัชญาการณที่เด็ก มองความรุนแรงทั้งสองมิติว่าเป็น เรื่อง เดียวกัน เท่ากับตอกย้ำทัศนะในเชิงทฤษฎีที่สามารถจะพิจารณา ปัญหา ความอดอยากยากจนว่าเป็นปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้ และในแง่ปัญหาความ อดอยากยากจนก็เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด เรื่องสันติภาพที่มีทัศนะเชิงโครงสร้าง เป็นฐานอยู่ได้

การวิจัยขั้นนี้ได้สะท้อนปัญหาพื้นฐานในสังคมไทย คือ ปัญหาความอดอยากยากจนได้ ช่วยให้ประจักษ์ในศักยภาพทางความคิดของเด็ก ๆ ในชนบทที่ยากจนแร้นแค้นดังกล่าว และได้เพิ่มความมั่นใจในการมองปัญหาจากแนวคิดสันติภาพที่กว้างขวาง โดยมีประเด็นความรุนแรงเชิง โครงสร้างเป็นแกนสำคัญ ซึ่งช่วยให้เข้าใจทั้งความคิดของเด็ก ๆ จากชนบทที่ยากจนของศรีสะเกษ ได้อย่างมีความหมายควบคู่ไปกับทฤษฎีสันติภาพในเวลาเดียวกัน

สันติภาพในความหมายที่กว้างที่สุด คือ การปลอดจากความรุนแรงทั้งทางตรงและ
ในเชิงโครงสร้าง

เนื่องจากความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หมายถึง อะไรก็ตามที่มาขัดขวาง เป็นตัวขยาย
หรือเป็นตัวกันมิให้ศักยภาพและความ เป็นจริงของมนุษย์ประสานเข้าหากัน ซึ่ง "อะไรก็ตาม"
ในที่นี้ เป็นสิ่งที่มีมนุษย์หากแต่เป็นโครงสร้าง ด้วยเหตุนี้ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง จึงเป็น
แนวความคิดที่กว้างขวางครอบคลุมมิติต่าง ๆ มากมาย เช่น มิติในด้านการพัฒนา
(development) และมิติในด้านสิทธิมนุษยชน (Human rights) กล่าวคือ ปัญหาความด้อย
พัฒนา (underdevelopment) ที่เกิดจากการขาดนโยบายกระจายรายได้ที่เป็นธรรมหรือ
ส่งเสริมการผลิตในชุมชนส่วนใหญ่ก็ย่อมจะมีผลต่อการกำจัดศักยภาพของมหาชน โดยนัยนี้ก็กล่าว
ได้ว่า เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างขึ้น (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2532 : 71) ที่น่าพิจารณาก็
คือ แนวคิดเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ทำให้การศึกษาเรื่องสันติภาพขยายออกไป
ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ มิได้จำกัดตนเองอยู่เพียงการศึกษาสาเหตุของสงครามและการจัด
การกับสาเหตุเหล่านั้น ปรัชญาการณทางสังคมของแนวความคิด เรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง
นี้ มุ่งประเด็นปัญหาไปที่มีปัจจัยอันมิใช่ตัวบุคคลแต่เป็นสถาบันในสังคม เช่น การศึกษา เศรษฐกิจ
ระบบการเมือง ฯลฯ ดังนั้นปัญหาของสันติภาพจึงโยงอยู่ในมิติต่าง ๆ ของสังคม ครอบคลุม
ประเด็นต่าง ๆ ไว้แทบทุกเรื่อง

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาและเรียกร้องสันติภาพจะเป็น เรื่องของการมองกัน
สงครามนิวเคลียร์ การลดกำลังอาวุธ การปรกมองเสรีภาพ สิทธิส่วนบุคคล การรักษามาตรฐาน
ความเป็นอยู่ ฯลฯ

ส่วนในประเทศกำลังพัฒนา จะเป็น เรื่องของการเรียกร้องความยุติธรรมในสังคม
การต่อสู้ให้พ้นจากความทุกข์ยาก ความหิวโหยยากจน

หันมาดูในประเทศไทย ซึ่งก็เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาว่า ได้ให้ความสนใจศึกษาปัญหา
ที่เกี่ยวข้องกับสันติภาพในมิติต่าง ๆ ในประเด็นใดบ้าง จากการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ที่เห็น
ได้ชัด ก็คือ เรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ โดยศึกษาถึงสิ่งที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อความ
มั่นคงของชาติ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทหาร การบริหาร
กองทัพ อุตสาหกรรมอาวุธในประเทศโลกที่สาม ปัญหาของชนกลุ่มน้อย ทัศนะชนชั้นนำของไทย
คือความมั่นคงแห่งชาติ ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้แหล่งที่พยายามเก็บรวบรวมและจัดพิมพ์
ได้แก่ สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีกเรื่องที่น่าสนใจมากได้แก่ เรื่อง สิทธิมนุษยชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสันติภาพในฐานะ การปลอดจากความรุนแรงทั้งทางตรงและในเชิงโครงสร้าง สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จัดโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง "พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย" ไว้ดังนี้ (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์และคณะ 2529 : 17-18)

1. เกี่ยวกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและสถาบัน ประกอบด้วยหัวข้อวิจัยต่อไปนี้
 - ค่านิยมประเพณีและแนวความคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างคนกับรัฐ และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่
 - การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย
 - สิทธิมนุษยชนกับวิวัฒนาการในกฎหมายไทย
 - พัฒนาการทางรัฐธรรมนูญ : พิจารณาในแง่กฎหมาย
 - พัฒนาการทางรัฐธรรมนูญ : พิจารณาในแง่การเมือง
2. เกี่ยวกับสิทธิของบุคคลในสถานะต่าง ๆ ทางสังคมและกฎหมาย ประกอบด้วยหัวข้อวิจัยศึกษาต่อไปนี้
 - สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา
 - สิทธิมนุษยชนกับลูกจ้างในประเทศไทย
 - ปัญหาสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรในสภาวะการพัฒนาปัจจุบัน
 - การประถมศึกษาในชนบท
 - การแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากสตรีไทยกับปัญหาสิทธิมนุษยชน
 - สภาพการณ์โดยทั่วไปทางสิทธิมนุษยชนของเยาวชนในประเทศไทย และปัญหาแรงงานเด็ก
 - สิทธิการสื่อสารในประเทศไทย
 - สภาพสิทธิของสลัม มองจากแง่เศรษฐกิจสังคมและการพัฒนา
 - สิทธิผู้บริโภค
 - ปัญหากลุ่มมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้
 - อิสลามกับความรุนแรง : การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงใน 4 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย พ.ศ.2519-2524

ตอนที่ 1 เป็นการสำรวจวิเคราะห์พื้นฐานเป็นมาทางสังคม วัฒนธรรมและสถาบัน โดยเริ่มตั้งแต่พยายามทำความเข้าใจถึงค่านิยมประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสัมพันธภาพ ทางสังคม-การเมือง พร้อมทั้งประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการด้านสถาบัน กฎหมายและรัฐธรรมนูญ เหล่านี้ในส่วนหนึ่งอาศัยอิงประสบการณ์พัฒนาการด้านสถาบันของ ตะวันตก แต่จุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่เพื่อศึกษาทำความเข้าใจลักษณะ เฉพาะของพัฒนาการในสังคม ไทย สำหรับตอนที่ 2 เป็นการแจกแจงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน โดยคำนึงถึงส่วนบุคคล และกลุ่มชน ซึ่งอยู่ในสถานะทางสังคมและกฎหมายต่าง ๆ ครอบคลุมไปตั้งแต่เรื่องของสิทธิ บุคคลที่ตกอยู่ในกระบวนการยุติธรรม ฐานะของผู้ใช้แรงงานของเกษตรกร ของสตรีและเยาวชน ตลอดจนผู้บริโภค นอกจากนี้ยังได้คำนึงถึงความสำคัญของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งมีบทบาทอิทธิพลอย่าง สูงต่อปัญหาความสัมพันธ์ทางสิทธิในสังคมปัจจุบัน ปัญหาสิทธิมนุษยชนอีกด้านหนึ่งที่ไม่อาจมองข้าม ไปในกรณีของสังคมไทยเราก็คือ เรื่องเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ซึ่งในโครงการวิจัยนี้จำกัดอยู่ใน เรื่องของกลุ่มมุสลิมสี่จังหวัดภาคใต้ ในขณะที่ตระหนักดีว่า ยังมีเรื่องของชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกมากที่ควรแก่การหยิบยกขึ้นมาศึกษากันจากแง่ของสิทธิมนุษยชน

ประเด็นหัวข้อศึกษาทั้งหมดเหล่านี้ คงจะไม่ครอบคลุมปัญหาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และทั้งผลงานศึกษาวิจัยก็มีลักษณะกระจัดกระจาย ยังมีได้มีการสังเคราะห์อย่างที่ตั้งใจกันไว้ ทั้งนี้ด้วยเหตุข้อจำกัดทั้งในด้านกำลังความคิดและเวลา แต่อย่างน้อยก็เป็นความพยายามของ โครงการวิจัยนี้ ที่จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะแกนร่วมและความหลากหลายในกระบวนการ "พัฒนาการ" สิทธิมนุษยชน อันอาจเป็นแนวทางสำหรับงานศึกษาในขั้นก้าวหน้าต่อไป เรื่องของสิทธิ มนุษยชน เป็นปัญหาที่มีมิติรอบด้าน ในทำนองเกี่ยวกับมิติอันสลับซับซ้อนของชีวิตสังคม จึงจำเป็นต้องอาศัยแรงปัญญาความคิดร่วมกันของหลาย ๆ สาขาวิชาชีพและประสบการณ์ด้วยกัน